

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Veronika Žáčiková

Komentovaný překlad: Juan F. Gamella et al., La agonía de una lengua. Lo que queda del caló en el habla de los gitanos. Parte I. Métodos, fuentes y resultados generales, 2011 (vybrané kapitoly)

Annotated translation: Juan F. Gamella et al., The agony of a language. What remains of the Caló dialect in the language of the Gypsies. Part I. Methods, sources and general results, 2011 (selected chapters)

Praha, 2021

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Králová, CSc.

Konzultant: Mgr. Viktor Elšík, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své práce prof. PhDr. Janě Králové, CSc. za ochotné zodpovídání mých dotazů a doporučování odpovídající literatury. Stejným dílem mé díky patří i konzultantovi mé práce, mgr. Viktoru Elšíkovi, Ph.D., za podnětné diskuze i cenné rady a připomínky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15.05.2021

Veronika Žáčiková

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je překladem odborné sociolingvistické studie na téma pararomského jazyka caló a jeho znalosti u romských mluvčích na území Andalusie. V odborném komentáři je výchozí text podroben translatologické analýze na pozadí české a španělské stylistiky. Dále jsou také zmíněny použité překladatelské postupy na úrovni lexika i syntaxe.

Klíčová slova: Caló, gitanos, Romové, translatologická analýza, odborný překlad

ABSTRACT

This bachelor's thesis is a translation of a sociolinguistic study focused on a Para-Romani language Caló and its knowledge among Romani speakers in Andalusia. The annotation focuses on translation analysis of the source text, making use of Czech and Spanish stylistics findings. Furthermore, used translation processes are described on both lexical and syntactic levels.

Keywords: Caló, Gitanos, Gypsies, translation analysis, technical translation

1	Úvod.....	7
2	Text překladu	8
3	Komentář překladu	26
3.1	Slohotvorní činitelé objektivní.....	26
3.1.1	Téma komunikátu a jeho uchopení	26
3.1.2	Základní funkce	26
3.1.2.1	Zařazení výchozího textu.....	27
3.1.2.2	Intertextovost.....	28
3.1.2.3	Nadnárodnost.....	29
3.1.2.4	Kompozice.....	29
3.1.3	Ráz komunikátu, míra připravenosti komunikace, užitá forma komunikátu a kód jazykové komunikace.....	30
3.1.3.1	Jazyková analýza	32
3.1.3.2	Terminologie	34
3.1.3.3	Nejazykové kódy	36
3.1.4	Situace a prostředí, adresát	37
3.1.5	Kulturní rozdíly.....	39
3.1.5.1	Toponyma a administrativní dělení	39
3.1.5.2	Tykání versus vykání.....	39
3.1.5.3	Vzdělávací systém	40
3.2	Subjektivní slohotvorní činitelé	42
3.2.1	Autor	42
3.3	Další překladatelské problémy	44
3.3.1	Lexikální rovina	44
3.3.1.1	Oficiální ekvivalent	44
3.3.1.2	Specifikace.....	44
3.3.1.3	Přímý překlad	45

3.3.1.4	Retence	45
3.3.1.5	Generalizace	45
3.3.1.6	Substituce.....	45
3.3.1.7	Vynechávka	46
3.3.2	Syntaktická rovina	46
3.3.2.1	Transpozice.....	46
3.3.2.2	Odlišný slovosled a pozice ve větě.....	47
3.3.2.3	Odlišná interpunkce	47
3.3.2.4	Rozdělování složitých souvětí	49
4	Závěr	51
5	Bibliografie	52
5.1	Literatura	52
5.2	Internetové zdroje.....	52
6	Příloha (text originálu).....	54

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se věnuji překladu odborné sociolingvistické studie na téma pararomského jazyka caló ze španělského originálu *La agonía de una lengua. Lo que queda del caló en el habla de los gitanos. Parte I. Métodos, fuentes y resultados generales*. (Gamella et al: 2011). K překladu byly vybrány kapitoly 2–5, které pojednávají o použité metodice, profilu respondentů a nabízí obecné výsledky, nakolik španělští Romové (tzv. *gitanos*) jazyk caló ovládají. Text jsem vybrala na základě svého druhého oboru, obecné lingvistiky, díky čemuž jsem měla o tématu alespoň všeobecný přehled. Velmi mě k tomu také inspiroval mgr. Viktor Elšík, PhD., uznávaný romista, který specifika romských jazyků často zmiňoval na hodinách typologie jazyků.

V komentáři překladu se věnuji translatologické analýze výchozího textu na pozadí české a španělské stylistiky. Nejprve vycházím z rozčlenění na objektivní a subjektivní slohotvorné činitele od M. Čechové (2008) s důrazem na španělská specifika odborného textu (J. Králová: 2012), a posléze se věnuji typologii použitých překladatelských procesů na lexikální rovině od J. Pedersena (2005) s dodatkem ke specifickým problémům syntaktické roviny.

2 Text překladu

Agonie jednoho jazyka. Zbytky jazyka caló v mluvě španělských Romů.

Část první. Metody, zdroje a obecné výsledky

The agony of a language. What remains of the Caló dialect in the language of the Gypsies.

Part I. Methods, sources and general results

Juan F. Gamella

Ústav sociální antropologie. Granadská univerzita.

gamella@ugr.es

Cayetano Fernández

Magdalena Nieto

Ústav sociální antropologie. Granadská univerzita.

Ignasi-Xavier Adiego

Fakulta filologie. Barcelonská univerzita.

ABSTRAKT *Caló* je smíšený jazyk španělských Romů (šp. *gitanos*), který se vyvíjel v 15. až 18. století dosazováním původně romského lexika do morfosyntaxe kastilštiny (v ostatních varietách popř. katalánštiny, baskičtiny či portugalštiny). Podle pramenů se jazyk v uplynulých dvou staletích postupně vytrácel, ale o jeho znalosti či současném použití u původních mluvčích chybí data. Abychom tuto mezeru začali zaplňovat, sestavili jsme dotazník obsahující seznam 355 termínů z *caló* s jejich kastilskými ekvivalenty, který jsme v rámci 84 rozhovorů provedených v Andalusii předložili účastníkům, kteří se identifikují jako *gitanos*. V naší studii postulujeme model tří hlavních oblastí, ve kterých se *caló* předává, a také nejznámější termíny a jim příslušející sémantické oblasti.

KLÍČOVÁ SLOVA: caló, gitanos, romština, Andalusie

ABSTRACT Caló is the mixed language developed by Spanish gypsies or Calé. It incorporates a Romany lexicon into the Spanish morphosyntaxis (Catalan or Basque in the regional varieties). All experts agree that Caló has been in a terminal state for over two centuries. However, we lack data on the knowledge, and the use of Caló by its original speakers, and the meaning that Caló has for them. To begin filling this void, we developed a specific questionnaire that includes a detailed list of 355 Caló words with their Spanish translations, and we applied it to an intentional sample of 84 Gypsies in Andalusia. In the paper we offer a model of the three social environments where Caló is transmitted, and the

social and cultural relations that predominate in each of them. We also show the words that are known by a larger numbers of speakers, and the semantic fields to which they belong.

KEYWORDS: calo dialect, gypsies, romany, Andalusia

2. Cíle: znalost a současné použití *caló*

Jak popisuje Adiego (2005b: 60), v posledním století vyšlo jen málo publikací, které by španělské *caló* dokumentovaly přímo pomocí terénního výzkumu s *gitanos* (španělští Romové), popř. *payos* (romský termín pro většinové, neromské obyvatelstvo) v úzkém kontaktu s nimi. V tomto ohledu je třeba pro svou věrohodnost a rozsah podtrhnout práce McLana (1977) a Románové (1995). K nim je potřeba přiřadit také práci Leighové (1998), která uvádí úryvky spontánního *caló*, nedávnou práci již zmiňovaného Adiega (2005b) a slovník od Gordaliza (2001) zachycující *caló* ve španělském městě Palencii. Tato díla jsou především deskriptivního charakteru, v některých případech doprovázena komparativními či etymologickými poznámkami, a většinou spočívají v seznamech slov souhrnně získaných od respondentů (kromě Adiega (2005b), který se zaměřuje na problematiku fonetiky a morfologie).

Naše studie zaujímá zcela odlišný a dosud neprozkoumaný přístup k výzkumu španělského *caló*, alespoň na základě našich znalostí, neboť se zaměřuje více na to, jak mluvčí jazyk používají a na jaké úrovni ho ovládají, než aby shrnovala a analyzovala konzervované tvary. Jedná se tedy převážně o přiblížení etnolingvistické a sociolingvistické situace.

Hlavní cíl

Jak již bylo nastíněno, tato práce si klade za cíl přiblížit, nakolik *gitanos* ovládají *caló* a jak ho v dnešní době používají. K tomu jsme navrhli dotazník, který obsahuje speciálně sestavenou základní slovní zásobu, již jsme ověřili a doplnili na základě etnolingvistického výzkumu *gitanos*. Cílovou populaci jsme oslovili na základě předchozích terénních výzkumů v romských komunitách na východě Andalusie a do budoucna hodláme zkoumaný vzorek rozšířit i o ostatní regiony Španělska a jih Francie.

Jednotlivé cíle

Hlavní cíle naší práce lze rozdělit do jednotlivých bodů:

1. Příprava dotazníku se základní slovní zásobou, který umožňuje zkoumat, nakolik *gitanos* (jinak také zvaní *calé* či *calós*) *caló* ovládají a jak jej v dnešní době používají.

2. Stanovení základní úrovně znalosti a použití *caló* pomocí dotazníku, který je naším hlavním nástrojem a slouží k tomu, aby mluvčí *caló* spontánně používali a vybavovali si s ním spojené vzpomínky.
3. Zachycení nejčastějšího variování termínů v *caló* v mluvě rozdílných romských skupin Španělska a jihu Francie.
4. Zjištění aktuálního stavu tohoto smíšeného jazyka, který je považován za téměř mrtvý.
5. Průzkum toho, jaký význam má znalost a používání jazyka pro jednotlivé mluvčí a romskou minoritu celkově.
6. Zaznamenání nejčastějších postojů a názorů různých skupin romského obyvatelstva na obnovu *caló* jakožto vyjadřovacího, vzdělávacího a kulturního prostředku.

3. Metody, zdroje a materiály

Dotazník

Připravili jsme specifický dotazník, který jsme použili při rozhovorech s osobami, které se identifikují jakožto *gitanos*. Dotazník obsahuje dvojjazyčnou slovní zásobu *caló* a kastilštiny spolu s krátkým souborem sociodemografických otázek. Slovní zásoba, sestavená Ignasi-Xavierem Adiegem, byla upravena a opravena ostatními autory studie na základě výsledků dvanácti pilotních rozhovorů.

Seznam lexika, jenž naleznete v příloze společně s výsledky testovaného vzorku, v sobě zahrnuje 355 termínů z *caló*, které odpovídají 290 kastilským termínům či glosám. K některým kastilským slovům tak nabízíme vícero synonym z *caló*, čímž se snažíme zjistit, nakolik mluvčí oplývají znalostí každé z variant. Např. u slova „*chléb*“, které označuje základní potravinu, nabízíme více možností, všechny romského původu: *tató*, *manró*, *jumer* a *marrocate*, které jsme zaznamenali v několika slovnících a rozhovorech s romskými respondenty. Samozřejmě má každá z těchto variant jiné konotace a jejich význam nepostihuje přesně to samé.

Termíny byly rozřazeny do 16 obecných sémantických oblastí, např. jako: potraviny, části těla a funkce s nimi spojené, oblečení, zvířata, příbuzenské vztahy a identita apod.

Vzhledem k tomu, že v dnešní době přežívá *caló* hlavně v podobě lexika s kastilskou (popř. katalánskou či baskickou) morfosyntaxí, považujeme ke stanovení úrovně znalosti jazyka u mluvčích za nejvhodnější postup použít lexikum výchozího jazyka. Tím dotazník představuje

jazykový podnět, který vyvolává reakci a podněcuje interakci mezi výzkumníky a mluvčími na téma *caló*. Nemá se jednat o slovník jazyka *caló*, ani nemá za cíl postulovat určitý standard. Také nepředpokládá, že termíny v něm uvedené jsou v jazyce těmi nejpoužívanějšími či nejznámějšími. Právě toto se snažíme v rámci našeho výzkumu vyzjistit. Množství uvedených termínů se nepatrně liší ve variantách, které znají různí mluvčí.

Z 355 termínů v dotazníku byla nemalá část již přejata kastilštinou, a to hlavně v andaluském dialektu. Například *pinrel* (čes. „tlapa“), *molar* (čes. „zbožňovat“), *parné* (čes. „prachy“), *currar* (čes. „dřít“), *jindama* (čes. „zbabělost“), *biruji* (čes. „ledový vítr“, v *caló* jako *baroji* či *barojil*), *apoqinar* (čes. „navalit, vyklopit“), atd.¹. Proto většina mluvčích kastilštiny alespoň základně jazyku *caló* rozumí, což se odráží i na každodenním míšení romské a neromské kultury. Ačkoli, jak jsme se dozvěděli, někteří *gitanos* tyto termíny odmítají a považují za cizí „pravé“ romské mluvě a označují je za „pogádžovštěné“ (šp. *apayaos*, viz Adiego 2005b: 77, Clavería 1962: 114).

Po sestavení dotazníku jsme došli k názoru, že by bývalo vhodnější některé nepoužívané termíny vyřadit a zahrnout především termíny s jasným romským původem, které jsou rozšířené mezi našimi respondenty. Ale to by znemožnilo porovnávat různé mluvčí, což je hlavní cíl naší studie, a tak jsme dotazník nepozměnili, nýbrž jsme tyto možnosti a varianty poznamenali vedle (viz příloha 1).

Naši respondenti vnímají svou vlastní znalost jazyka různě a zaujímají rozdílná stanoviska ke stavu jazyka, jeho variování i neexistenci standardizovaných prostředků.

Vzorek dotazovaných mluvčích

Nejprve jsme dotazník otestovali na 11 romských mluvčích, abychom ho vyzkoušeli a zkontrolovali jeho validitu. Po úpravách a změně několika termínů jsme vzorek rozšířili o dalších 84 osob, které se identifikují jako *gitanos* a žijí v různých částech Andalusie, hlavně v provinciích Granada a Córdoba. Z těch jsme vybrali 68 úplných rozhovorů pro účely kvantitativní analýzy. Navíc jsme uskutečnili 10 úplných rozhovorů v Baskicku, které jsme ale do této práce nezahrnuli. Dohromady jsme uskutečnili 105 rozhovorů, z nichž 68 bylo

¹ I slovník Španělské královské akademie ve svém 21. vydání obsahoval 46 slov z jazyka *gitanos*, *caló*, a několik dalších nejistého původu, které ale jistě také pocházejí z romštiny (Gordaliza 2001: 303). Většinu těchto termínů jsme použili i při sestavování slovníku obsaženého v naší práci. V tomto ohledu viz také práce Ropera (1999) a (2007), který se zaměřoval na přítomnost termínů z *caló* v *cantes flamencos* (písň zpívané při flamenku) z roku 1978 a podle kterého se „lexikum *caló* pevně zakořenilo v andaluském dialektu“ a „mnozí spisovatelé používají slova z *caló* ve svých literárních publikacích“ (1999: 77).

úplných a bylo podrobena kvantitativní analýze. U každého rozhovoru byli respondenti požádáni o udělení informovaného souhlasu, v jehož rámci jim byly vysvětleny cíle práce i její vědecká povaha. Do budoucna bychom rádi výzkum rozšířili i o Portugalsko, další regiony Španělska a jih Francie, abychom zjistili, zda se výsledky studie mohou považovat za obecně platné.

Z kvantitativní analýzy jsme vyřadili 16 rozhovorů z dvou následujících důvodů:

1. Protože vinou výzkumníka nebyly dokončeny, nebo nebylo možné je dokončit (často z důvodu nedostačujícího času ze strany respondenta), a výzkumník se tak na některá slova nedotázal.
2. Protože rozhovor nebyl v některých částech veden adekvátně: někdy například výzkumníci či výzkumnice příliš brzy nabídli odpověď, a nebylo tak možné poznat, zda dotyčná osoba skutečně dané slovo znala; v jiných případech dotazovaný požadoval možnost si odpověď v dotazníku přečíst předtím, než na některá slova odpoví, což celý rozhovor zneplatnilo.

Nahráli jsme všechny rozhovory, ke kterým nám respondenti a respondentky udělili souhlas s nahráváním a bylo možné je v daném prostředí zachytit. Celkem jsme nahráli 46 z 68 rozhovorů, které jsme použili pro kvantitativní analýzu, a dalších 9 neúplných či nevyhovujících. Postupně jsme přicházeli na efektivnější způsoby, jak zaznamenávat odpovědi – používali jsme k tomu samotný arch dotazníku i během nahrávání, což zlepšilo naši výkonnost.

Hledali jsme hlavně mluvčí, kteří *caló* již trochu ovládali, ale nevyřazovali jsme ani ty, kteří ho neovládali skoro vůbec, abychom si o situaci udělali co nejjasnější představu. Vzhledem k tomu, že je poměrně jednoduché najít respondenty, kteří jazykem *caló* skoro nemluví a neznají ani 20 % testovaných termínů, zaměřuje se náš vzorek především na mluvčí s určitou jazykovou kompetencí, ačkoli se snažíme zahrnout všechny dospělé mluvčí na všech úrovních znalosti.

Celkový počet rozhovorů analyzovaných kvantitativně

Do závěrečné kvantitativní analýzy jsme zahrnuli celkem 68 rozhovorů, ve kterých se podařilo dotázat na celý obsah dotazníku a které byly po systematické kontrole uznány za vhodné. Autoři studie se zúčastnili 78 % rozhovorů použitých k analýze (tedy 53 z 68).

Taktéž nám vypomohly žákyně předmětu Antropologický terénní výzkum z ročníků 2007 až 2010 magisterského studia oboru Kulturní a sociální antropologie (*Antropología social y*

cultural) na Granadské univerzitě. Věříme, že jsme jim poskytli užitečnou praxi a jejich pomoci si velmi ceníme.

Profil respondentů: nábor

Studie vychází z předchozího, více než desetiletého výzkumu v některých ze zkoumaných oblastí, ačkoli v mnoha případech se podařilo navázat nové kontakty.

Jak jsme již zmínili, dotazovali jsme se širokého spektra mluvčích, nicméně především se jednalo o dospělé osoby, které *caló* („romskou řeč“) již trochu ovládali. Mnoho mladých mluvčích oplývá pouze minimální znalostí jazyka, díky čemuž je jednoduché mezi nimi takové mluvčí sehnat.

Proto jsme se zaměřili především na jedince s určitou jazykovou kompetencí, ačkoli v případech měst Alhama a Lucena se podle nás jedná o poměrně celistvý výběr mluvčích, který bychom mohli v této oblasti považovat za reprezentativní celkovému stavu jazyka.

Všichni dotazovaní mluvčí se identifikují jako *gitanos* a veřejně se ke své identitě hlásí. Z opačného pohledu je tak vidí a uznává i jejich okolí. Hlavním kritériem etnické příslušnosti je tak sebeidentifikace.

V první vlně rozhovorů, ve kterých jsme dotazník teprve testovali, se mezi respondenty nacházel jeden, který se nepovažoval za *gitana*, nýbrž za „Kastilce“ (*paya, gadžu*), měl ale romskou manželku. Ukázalo se, že zná více slov v *caló* než jeho romští příbuzní. V každé oblasti jsme pak narazili na několik takových případů, ve kterých *payos* znali více termínů než většina *gitanos*. Vždy se jednalo o osoby, které se jazyk učily ze slovníků, popř. skupinku osob, které znaly mnoho slov, ale v rodině jazykem nemluvily.

Nejedná se o reprezentativní vzorek ani andaluské, ani španělské romské minority. Ani jeho velikost, ani způsob výběru nezaručují reprezentativní výsledky. Celkově je obtížné sestavit reprezentativní vzorek populace, jakou je například ta romská, pro kterou neexistuje seznam členů či soupis obyvatel a jejíž velikost a rozmístění nejsou známé. Přinejlepším se většinou lze řídit odhady z prací, které se snaží o vyčerpávající popis a nabízí alespoň víceméně spolehlivé rozmístění minority v obcích a městech (viz publikace od Nadace Romského sekretariátu [*Fundación Secretariado Gitano*] z roku 2008 nebo od Centra sociologických výzkumů [*Centro de Investigaciones Sociológicas*] z roku 2007).

Věk a pohlaví

Náš vzorek se skládá z osob narozených v letech 1928 až 1992, kterým v čase rozhovoru bylo 17 až 80 let. Náš výzkum tak pokrývá široké věkové rozpětí.

Osobám v našem vzorku bylo od 17 po 80 let. Nicméně, mladší ročníky tvoří menšinu, neboť často ovládají *caló* pouze minimálně. Polovina respondentů je starší 46 let a čtvrtině je přes 56 let. Větší část tak tvoří dospělí a starší osoby, přičemž pouze čtvrtině je pod 35 let.

Mužů se zúčastnilo o něco více než žen (54 % oproti 46 %). Věkovým rozpětím se ani jedno pohlaví příliš neliší. Tento rozdíl je tak staticky zanedbatelný.

Průměrný věk je 47 let, u mužů o něco více, a medián činí 46,5. Čtvrtině respondentů bylo pod 34 let a další čtvrtině nad 56 let (viz tabulky 1 a 2).

Tabulka 1. Počet a procentuální poměr respondentů podle roku narození (seskupeno podle desetiletí) a věku. (N: 68).

Rok narození (desetiletí)	Ženy	Muži	Celkem	%	Kumulativní četnost
1920–1929	1	1	2	3	3
1930–1939	4	2	6	8,8	11,8
1940–1949	2	4	6	8,8	20,6
1950–1959	6	10	16	23,5	44,1
1960–1969	9	9	18	26,5	70,6
1970–1979	6	6	12	17,6	88,2
1980–1992	3	5	8	11,8	100,0
Celkem	31	37	68	100,0	

Tabulka 2. Věk respondentů v době konání rozhovoru. Míry centrální tendence a míry variability podle pohlaví.

Pohlaví	Průměr	Směr. odchylka	Medián	Min.	Max.	Q1	Q2	N
Ženy	47,2	16,6	43	17	80	37	54	31
Muži	47,6	15,4	48	20	80	34	56	37
Celkem	47,4	15,9	46,5	17	80	34,5	56	68

Stupeň vzdělání

Respondenti se zásadně liší v dosaženém stupni vzdělání: 4 dosáhli vysokoškolského vzdělání, ale 11 je negramotných. Většina účastníků (53 %) alespoň po určitou dobu docházela do školy, ale nedosáhla základního vzdělání.

V našem vzorku jsou zastoupeny všechny stupně vzdělání, se kterými se dnes lze v romské minoritě setkat, nikoli však proporcionálně. Ani v tomto ohledu nelze považovat vzorek za reprezentativní.

Tabulka 3. Stupeň vzdělání respondentů podle nejvyššího dosaženého, rozděleno podle pohlaví.

Stupeň vzdělání ²	Ženy	Muži	Celkem	%
Negramotní	8	3	11	16,2
Základní (6-12 let)	13	23	36	52,9
Základní úplné (12-16 let)	4	4	8	11,8
Střední (odborné či <i>bachiller</i> ³) (16-18 let)	1	2	3	4,4
Vysokoškolské (18+ let)	5	5	10	14,7
Celkem	31	37	68	100,0

Z hlediska pohlaví jsou to více ženy, kdo neumí číst ani psát, a podstatně méně jich dokončilo základní vzdělání. Na středoškolském a vysokoškolském stupni ale rozdíl mezi pohlavími není nijak zásadní. Je třeba poznamenat, že přestože se romská minorita stává stále heterogennější, a to více, než se obecně předpokládá, nesetkáme se zde s takovou diverzitou, jako je tomu u běžného obyvatelstva.

² Podle španělského vzdělávacího systému.

³ Jedná se o španělskou obdobu české maturity.

Povolání, příjmy, bydlení

Všech 68 respondentů našeho analyzovaného vzorku vykonává různá povolání a zaměstnání. 12 osob (osm mužů a čtyři ženy) se živí jako nádeníci či sezónní dělníci v zemědělství, což je mezi andaluskými *gitanos* velmi rozšířená činnost, hlavně v provinciích Granada, Málaga, Almería, Jaén a Huelva. Někteří si kromě sezónního povolání navíc přivydělávají i jinými činnostmi, jako například pouličním prodejem (hl. ovoce), výpomocí ve stavebnictví, či výrobou proutěných košů a košíků (především v minulosti). Další čtyři prodávají textilní zboží a oblečení v obchodech či na týdenních trzích ve stáncích. Jedna respondentka vlastní masnu. Dva pracují jako metaři a jeden jako instalatér. Tři muži a jedna žena se profesionálně věnují flamenku jakožto kytaristé a tanečnice. V pěti případech jsou respondenti zaměstnáni v pohostinství, tři z nich jako číšníci/číšnice, jedna je zaměstnána v hotelu a další ve vlastním baru. V našem vzorku jsou také tři ve státních službách, jeden jako recepční, druhý jako administrativní pracovník a třetí je na vedoucí pozici. Dále také jedna osoba pracuje v realitní kanceláři a další jako obecní sociální pracovník. V několika případech také ženy navíc vykonávají domácí práce jakožto zaměstnankyně úklidových firem. Nicméně, 12 žen se považuje za „ženy v domácnosti“ a uvedly, že si práci nevydělávají.

Z hlediska pracovní situace se v našem vzorku nachází 10 osob v důchodu, jeden v invalidním důchodu, dva nezaměstnaní, čtyři v trvalém pracovním poměru a tři ve státních službách. Převažují osoby v dočasných pracovních poměrech, osoby s nedostačujícím příjmem, osoby vykonávající neodpovídající zaměstnání a osoby pobírající příspěvky a státní podpory.

Všichni respondenti žijí se svými rodinami ve vlastních, malých domcích, které občas spravují za pomoci státní podpory, popřípadě žijí v podnájmech či v bydleních pronajatých od státních organizací. Jedná se o byty v panelácích, staré domy na venkově, nebo také o tzv. jeskynní domy, které se nachází převážně v rozlehlých oblastech provincie Granady a některých venkovských oblastech provincií Jaén či Almería.

Občanský stav

Z 68 respondentů se jich 52 alespoň jedenkrát oženilo či provdalo a 16 bylo svobodných. Z 52 alespoň jednou ženatých či provdaných osob byly tři rozvedené, tři žily v odloučení a dvě ovdověly. Z celkového počtu manželství bylo 10 s osobami neromského původu (*s payos*, Kastilci). To znamená, že v 19 % se jednalo o smíšené manželství, což odpovídá situaci v

Andalusii, kde jsou smíšená manželství v posledních třiceti letech poměrně běžná, což jasně poukazuje na přerod kultury.

Původ a místo bydliště

68 respondentů vybraných k analýze pobývalo v šesti oblastech východní Andalusie:

1. Okres⁴ Guadix, na který se zaměřoval i cestovatel ze Severní Ameriky, Merrill McLane, s obdobným tématem práce jako naše studie⁵ (9 osob).
2. Okres Alhama de Granada, kde jsou *gitanos* velmi integrováni do společenského života i místní ekonomiky (19 osob).
3. Město Granada, nejvíce v severních čtvrtích z oblasti Zona Norte, jako např. Almanjáyár, La Paz a Cartuja, stejně jako ve starých čtvrtích Albaicín či Sacromonte a přilehlých vesnicích (Fuente Vaqueros, Cenes, Atarfe, Pinos Puente) (25 osob).
4. Okres Lucena v provincii Córdoba (6 osob).
5. Pár ojedinělých případů ve městech Málaga a Almería (4 osoby).
6. *Gitanos*, kteří se v čase výzkumu nacházeli v Andalusii, ale trvale přebývali v Katalánsku, Kantábrii, Kastilii – La Mancha či ve Valencijském společenství (5 osob).

Řídili jsme se kritérii dostupnosti a vhodnosti, ale také jsme se snažili o diverzifikaci zdrojů, abychom začlenili různé typy místních romských komunit – některé z izolovanějších venkovských oblastí, jiné z otevřených, heterogenních měst. Také se liší míra lokální integrace rodin či komunit, ze kterých respondenti pocházejí.

Ačkoli v době rozhovoru respondenti pobývali na území Andalusie, většina z nich strávila podstatnou dobu, někdy i celá desetiletí, v jiných oblastech jako např. Katalánsko, Valencijské společenství, Murcie či Baleárské ostrovy. Někteří se dokonce stěhovali za prací do Francie, Švýcarska, Německa, ať už pouze kvůli sezónní práci, či na několik let.

V 9 rozhovorech z baskických provincií Guipúzcoa a Vizcaya jsme nezaznamenali příliš velké odchylky od našich výsledků co se týče obecné znalosti i nejznámějších slov, ačkoli v mnoha termínech se objevily různé variace.

⁴ Ve Španělsku tzv. *comarca*.

⁵ Viz McLane (1977, 1987).

Oslovení respondentů a postup výzkumu

Oslovit většinu respondentů nepředstavovalo příliš velký problém, hlavně díky romským známostem ať už z našeho předchozího terénního výzkumu, nebo protože jsme věděli, kde místní romské rodiny hledat. V některých případech se jednalo o čtvrť či vesnici, odkud pocházejí sami výzkumníci (jeden z nich se identifikuje jako *gitano*).

Celkově se všichni respondenti zúčastnili rozhovoru s velkým zájmem, což poukazuje na určitou spřízněnost i pozitivní přístup k tomu, že jsou *caló* a romská kultura považovány za oblasti hodné vědeckého zájmu.

Pokud jsme narazili na odpor, pak hlavně proto, že se respondenti domnívali, že jazyk dostatečně neovládají a nemají tak čím přispět.

S tím, že by respondenti odmítli se výzkumu zúčastnit kvůli snaze jazyk utajit, jsme se skoro nesetkali. Některým respondentům takový přístup připadal typický pro minulost, kdy bylo potřeba udržet *payos* mimo konverzaci (cf. Gordaliza 2001)⁶. Nanejvýše byly oslovené osoby po vysvětlení účelu rozhovoru zaskočeny a odmítly rozhovor poskytnout. Při označení *caló* jako romské řeči si respondenti připadali zaškatulkováni či stigmatizováni, zvláště pokud výzkumníky osobně neznali. Ale ve většině případů jsme se setkali se zájmem a souhlasem si o tomto tématu promluvit a zodpovědět naše otázky.

Každý z výzkumníků používal jinou metodu oslovení v závislosti na osobních zkušenostech, kontaktech a vztazích k místním romským komunitám v oblastech, kde se rozhovory uskutečňovaly. Nezdá se ale, že by odlišný způsob představení měl příliš velký vliv na získané výsledky.

Například, jeden z nás se představoval jako *gitano*, ale reakce se nelišila – většinou se respondenti zajímali o to, co děláme, a vyjádřili lítost a zarmoucení nad tím, v jakém stavu se podle nich tento „jazyk“ (či romská řeč) nachází. Ve svém terénním deníku jeden z výzkumníků píše:

⁶ „Spousta *gitanos* se začala více zajímat o svůj jazyk... ale pouze pro účely ostatních *gitanos*. Během výzkumu se nám jednou přihodilo, že jsme v rodinném kruhu zaznamenávali termíny od romského otce, když vešel dědeček a nařídil: „*eso no penelar*“ (čes. „*tohle neříkat*“). Rozhovor skončil a o respondenta jsme přišli.“ (Gordaliza: 2001: 304).

„Někdy se po rozhovoru zajímali o vývoj výzkumu. A některé trápil nejistý status *caló*, zvláště ty nejstarší, a domnívali se, že je potřeba, aby se tento jazyk jakýmkoliv způsobem oživil, „protože je to náš opravdový jazyk“ (Romka, 40 let, Granada).

Někteří z nás narazili na určitý odpor. Například, jeden z výzkumníků ve svých zápiscích uvažuje, že nevole spolupracovat se může přisuzovat...

„tomu, že jakmile je rozhovor představen jako součást univerzitního výzkumu, vyvolá to v nich odpor, zvláště když mě zpočátku vnímají jako cizince. Abych tento problém překonal, uchyluji se na začátku rozhovoru k výslovnosti termínů z *caló* tak, jak je vyslovují moji příbuzní. Díky tomu mě pak začnou považovat za Roma a vytvoří se mezi námi souznění, které naprosto změní atmosféru rozhovoru.“

Narazili jsme ale na případy, kdy došlo k určitému popření, pochybám či přiznání nezpůsobilosti. V mnohých případech respondenti pochybovali o své vhodnosti, neboť jazyk neovládali:

„Našlo se ale pár výjimek, například jako Manuel⁷ (muž, nar. 1976 v Granadě), který na začátku rozhovoru, když pochopil dynamiku otázka-odpověď, prohlásil: „O co jde, jakože o překlad z *caló*, no tak to nevím, jestli byste se měli ptát zrovna mě, protože já tím nemluví. Víte co, jde o to, že já jsem *gipitano* („moderní *gitano*“), bavím se i s *payos*, ne jenom s těmahle,“ [odkazyval na dva své příbuzné, se kterými jsme mluvili před začátkem rozhovoru a kteří stáli poblíž]. Tím se mi snažil sdělit, že není „tradičním *gitanem*“, naopak, že je více otevřený, což vysvětluje jeho neznalost jazyka *caló*.“

„Další odpověď, která odkrývala negativní pojetí vlastní kultury, mi poskytl jiný romský mluvčí (mezi 40 a 45 lety), který mi, po tom, co jsem mu vysvětlil, o co se jedná, a požádal ho o souhlas k rozhovoru, řekl: „*Caló*? A to jako k čemu, když už jsme kultivovaní?“, čímž rozhovor odmítl a naznačil, že tento jazyk je něco vlastní *gitanos* „zpátečnickým“ a „uzavřeným“.

Dvakrát se nám stalo, že nějaký termín zapříčinil ukončení rozhovoru, v jednom z případů se jednalo o termín *arate* (čes. „*krev*“). V druhém případě o termíny *chorar* (čes. „*čórovat*“), *randar* (čes. „*ukrást*“) atd. V obou případech se jednalo o starší ženy (70 a 72 let), kterým se

⁷ Jména respondentů, vč. tohoto, jsou pouze pseudonymy.

nám nepodařilo dostatečně vysvětlit účely naší práce, nebo jim snad náš přístup připadal nevhodný.

Někteří respondenti a respondentky se zpočátku zdráhali, ale postupem rozhovoru se více a více uvolnili. U některých se zdálo, že rozhovor považují za „zkoušku romství“ a báli se, že v ní pohoří. Obecně, čím dále jsme pokročili v dotazníku, tím větší zájem projevovali a v mnoha případech se podívovali nad tím, že znají více, než čekali. Nikdy se jim nestalo, že by se někdo systematicky zajímal o jejich vnímání tohoto jazyka, který považovali za ztracený.

Například, pár Ramona a Ignacio, oběma bylo něco přes 40 let, byli zrovna na návštěvě u svých příbuzných v Almerii, se kterými jsme byli dohodnuti, že s námi provedou rozhovor a zahrneme je do výzkumu. Zpočátku byli oba nervózní a ostýchaví, nechápali, co zamýšlíme, ani proč se jich tolik vyptáváme. Stále opakovali, že „tohle už se nepoužívá“ a mlčeli. Ale když jsme v dotazníku pokročili, osmělili se a začali si slova vybavovat, spolu s okamžiky ze svého života i života svých blízkých, kdy slova slyšeli a přisuzovali jim význam. Na konci, po dvou a čtvrt hodinách, byli nadšení a divili se, že rozhovor tak rychle utekl. Svěřili se, že si ho velmi užili a že jim je líto, že neznali více, protože *caló* je krásný jazyk a je velká škoda, že se pomalu vytrácí.

Hodnocení dotazníku

Ve většině případů byl dotazník považován za poměrně kompletní a všichni respondenti souhlasili, že termíny v něm uvedené pocházejí z romské mluvy a že jsou dobře vybrané. Dokonce nás někteří požádali o vlastní výtisk, protože dotazník hodlali použít jako slovník, do kterého by rádi nahlédli a učili se z něj.

Nicméně, někteří respondenti a respondentky s vysokou úrovní znalosti romského lexika si na některá slova stěžovali, a to hlavně ze dvou důvodů. Zaprvé, soudili, že některé termíny jsou kastilské či španělské – a to i pokud byly romského původu, ale už byly pozměněné či „pogádžovštěné“. Například, Serafín, *gitano* narozený v Leónu roku 1947, který žil v různých oblastech Kastílie a Andalusie, na jehož případ se ještě podíváme, několikrát zopakoval, že v dotazníku byla spousta termínů, které:

„Nejsou romské, jsou od *payos* nebo *mercheros* (etnická skupina, často považována za míšence mezi *gitanos* a *payos*). To, co mi tu ukazujete, to není pravá romština,“ (Serafín, Rom narozený v Leónu r. 1947).

Zadruhé, niekoľik respondentů si stěžovalo, že je dotazník zkreslený, protože obsahuje termíny, které reálně nemají s *caló* nic společného, neboť to jsou výrazy, které se používají mezi zloději. Totiž, šlo podle nich o pojmy z marginálního, kriminálního či vězeňského žargonu. To je ale v následek toho, že se *caló* po staletí považovalo za kriminální žargon a od 17. století mělo vliv na tzv. *germanii* (zlodějský argot) používanou mezi zločinci a ve vězení. Nicméně, tato záměna ovlivnila pouze několik termínů.

4. Obecné výsledky

Na konci textu přikládáme celý dotazník s uvedeným podílem respondentů, kteří daný termín znali, jeho varianty a nejčastější možné alternativy. V první části této studie, která je ve své plné délce příliš dlouhá pro publikaci, navíc nabízíme i obecné výsledky, které zahrnují všechny respondenty. V druhé části se věnujeme úrovním znalosti, použití u romské menšiny, analýze termínů a nepoužívanějších sémantických oblastí a popisu tří hlavních sociálních oblastí, ve kterých se dle všeho zbytky *caló* nadále předávají.

4.1. Podíl známých slov

V průměru znali respondenti 129 termínů z dotazníku, což činí 36 % z 355 nabízených. Nicméně, jak je vidět v tabulce 4, rozptýlenost je u tohoto průměru vysoká: čtvrtina respondentů znala více než 154 termínů a další čtvrtina méně než 90. Rozsah známých dotazovaných termínů tak sahá od 9 po 75 procent.

Tabulka 4. Počet dotazovaných termínů a procentuální podíl celkových termínů (N: 355), které respondenti znali. Míry centrální tendence a míry variability podle pohlaví.

Počet termínů	Průměr	Směr. odchylka	Medián	Min.	Max.	Q1	Q3	N
Ženy	115,4	39,2	122	31	211	83	137	31
Muži	139,9	58,2	138	39	266	99	182	37
Celkem	128,7	51,6	128	31	266	86	154	68
Procenta								
Ženy	32,5	11,0	34,4	8,7	59,4	23,4	38,6	31
Muži	39,4	16,4	38,9	11	74,9	27,9	51,3	37
Celkem	36,3	14,5	36,1	8,7	74,9	24,25	43,4	68

Statisticky je mezi pohlavími rozdíl. Muži znají vyšší procento dotazovaných termínů, ale zároveň prokazují větší variování. Nicméně je důležité poznamenat, že vzorek není reprezentativní, pouze ilustrativní.

Znalost *caló* podle věku

Mezi generacemi je taktéž signifikantní rozdíl v úrovni znalosti a použití *caló*. Ti nejmladší obecně znají o hodně méně než starší. Celkově znají respondenti mladší 30 let velmi málo romských slov. To je však na jednu stranu příznakem toho, že je tato řeč v ohrožení a že se nepředává především v rámci blízké rodiny, ani při interakci mezi příbuznými.

Tabulka 5. Celkový počet známých termínů v závislosti na skupinách podle věku a roku narození. Míry centrální tendence a míry variability.

Rok narození	Průměr	Směr. odchylka	Medián	Min.	Max.	Q1	Q3	N
1928–1939	117,8	33,8	117	79	182	94	132,5	8
1940–1959	157,1	41,7	152,5	75	240	128	182	22
1960–1979	124,6	53,8	118	31	266	83	143	30
1980–1992	77,1	35,9	61	39	146	58,5	96,5	8
Celkem	128,7	51,6	120	31	266	86	154	68

Nezdá se, že by nejvíce uměla nejstarší generace narozená před občanskou válkou, nýbrž ta následující, narozena mezi lety 1940 a 1959, které je nyní od 50 do 70 let. Důvody tohoto rozdělení jistě plynou ze způsobu, jakým se dnes učí a používá romská řeč. Na druhou stranu ale máme pouze 8 zástupců nejstarší skupiny, a proto nelze toto poslední tvrzení dokázat.

Tabulka 6. Počet známých dotazovaných termínů (N:355) podle dosaženého stupně vzdělání.

Stupeň dosaženého vzdělání	Průměr	Směr. odchylka	Medián	Min.	Max.	Q1	Q3	N
Negramotní	128,5	44,9	128	75	211	89	141	11
Základní (6-12 let)	141,9	46,4	140,5	57	244	114,5	178,5	36

Základní úplné (12-16 let)	79,3	25,5	73,5	60	137	61	84	8
Střední (odborné či bachiller) (16-18 let)	61,0	26,2	73	31	79	31	79	3
Vysokoškolské (18+ let)	141,3	62,9	133	39	266	103	179	10

Pokud ponecháme stranou osoby s vysokoškolským vzděláním, existuje inverzní korelace mezi znalostí *caló* a stupněm vzdělání. *Gitanos* s nejnižším dosaženým stupněm vzdělání, včetně těch ngramotných, znali více slov z *caló* a mnohem více ho používají. Výsledek je statisticky významný ($p < 0,01$). To odpovídá trojímu způsobu, jakým se učí a předává *caló*, který dále budeme rozebírat a který, ačkoli se vztahuje na všechny mluvčí, se projevuje hlavně na tom, jak se slovům z romštiny naučily osoby s nižším vzděláním a osoby s vysokoškolským vzděláním.

5. Závěry

Caló, jazyk, který poslední tři staletí patřil španělským *gitanos*, čelí pomalé smrti. Ještě úplně nevymřel, ale ani není vitální – jeho aktuální znalost je nízká a omezená na několik desítek slov a několik základních struktur. Nyní už to není ani smíšený, ani pararomský jazyk, nýbrž způsob vyjadřování, který slouží pro vymezení identity. Už neslouží k vyjadřování ničeho jiného – rozdíl je právě v tom, jak se používá. *Caló* vyjadřuje především odlišnou kulturu, odlišnou etnickou příslušnost chcete-li, skupiny, jež se i nadále vyhraňuje, aniž by dokázala přesně určit, v čem přesně její odlišnost spočívá. Tyto rozdíly se více prožívají a nedají se popsat, plynou z existence a nejsou systematické, jsou implicitně obsažené v činech spíše než explicitně v diskurzích, jedná se o normy a koncepce, které v posledních desetiletích procházejí radikální změnou.

Zbytky *caló* jsou tak jazykové pozůstatky, které tvoří subjazyk či součást romské mluvy, nelze je ale považovat za ucelený dialekt – *gitanos* většinou mluví dialektem kastilštiny (nebo baskičtiny, galicijštiny či katalánštiny) oblasti, ve které žijí, tedy tím samým, jakým mluví jejich nejbližší okolí. Přesto v těchto místních dialektech spousta romských skupin zachovala

či naopak vyvinula vlastní znaky, například určitou intonaci (která bývá posměšně přehrávána) nebo výrazy, které nejsou tak časté, ačkoli se mohou vystopovat ve staré kastilštině. I v tomto jsou *gitanos* často „konzervativnější“. Některé z těchto znaků, ať už to jsou výrazy či obraty, s určitými obměnami sdílejí romské skupiny po celém Španělsku, dokonce i po celém pyrenejském poloostrově, a vztahují se ke společenským a kulturním zvláštěnostem Romů. Například pojem *ajuntaora*, což je žena, která se specializuje na provozování centrálního rituálu romské svatby. Tento výraz jsme zaznamenali i u Romů z několika oblastí Portugalska.

Diglosie⁸ romských komunit se tak rozdrobila, že již skoro zanikla. Už se ani nemluví „romsky“, až na vzácné okamžiky, a i v těch se jedná pouze o pár vět vetkaných do kastilštiny. Už se nejedná o rodinný, domácí jazyk, ani o dorozumívací prostředek romské komunity. Jde o vyjadřovací prostředek, který může interakci mezi *gitanos* dodat význam příslušnosti a sounáležitosti. Pomocí *caló* nelze vyjádřit mnoho, neboť jeho vypovídací hodnota je nízká, snad kromě eufemismů a kryptických výrazů. Jeho expresivní hodnota je na druhou stranu vysoká. (Příklady použití *caló* nabízíme v druhé části práce.)

Základní slovní zásoba

Na základě naší studie odhadujeme, že vitální slovní zásoba *caló*, alespoň v této části Španělska, sestává z 350 až 400 základních termínů. Členové romské minority znali mezi 10 a 70 % (což odpovídá 40 až 280 výrazům) této základní slovní zásoby.

Naše výsledky se shodují se zjištěními, která před více než 30 lety publikoval McLane v jedné z námi zkoumaných oblastí, okresu Guadix. Domníváme se ale, že jeho závěry nebyly přesné, neboť dle něj i ty nejschopnější mluvčí neznali více než 50 až 100 pojmů (1977). Dokázali jsme, že spousta dospělých romských mluvčích aktuálně zná romských termínů více, v některých případech i přes 200, a to i když vezmeme v úvahu dobu, která uběhla od jejich pobytu v Granadě.

Navržený dotazník obstojně měří úroveň znalosti *caló* a jeho variování, což nám dovoluje roztrždit mluvčí podle jejich úrovně znalosti a použití. Tato škála se pohybuje od velmi nízké úrovně (30 až 70 známých slov, z nichž se mnohé dnes používají už i v kastilštině), až po velmi vysokou úroveň, na které najdeme osoby, které znají 250 a více termínů (jednotlivé příklady všech úrovní rozebereme v druhé části této práce). U osob s vyšší úrovní znalosti se

⁸ Viz Fishman 1967, Schiffman 1998 pro upřesnění stavu a lingvistické situace různých variet jazyka.

také setkáme s určitou morfologickou či syntaktickou produktivitou. Fonetika *caló* je založena na kastilštině.

Naše práce tak dokazuje, že ve znalosti „romské řeči“, neboli *caló*, existují, v její konečné fázi, velké rozdíly. Na rozdíl od ostatních jazyků zde nedochází k tomu, že by všichni mluvčí, nebo alespoň jejich určitá část, dokázali poskytnout kompletní přehled syntaxe, morfologie a s obměnami i základní sémantiky. V tomto případě je znalost jazyka, nebo spíše toho, co z něj zbývá, velmi rozdrobená.

Také je potřeba zdůraznit, že někteří *payos* ovládají *caló* dokonce lépe než průměrní *gitanos*. Někteří pocházejí ze smíšených rodin a naučili se jazyk od rodinných příbuzných svého partnera či partnerky. Často se jedná o osoby, které žily poblíž *gitanos* a jazyk je zaujal natolik, že se naučily romská slova a výrazy přímo od nich, což často doplňovaly i o vlastní studium z psaných materiálů.

Vitalita jazyka *caló*

Většina *gitanos* považuje *caló* za skoro vymřelé – už neexistuje tak, jak ho znali jejich prarodiče. „Už nic nezbylo“, „už jím nemluvíme“, „všechno se ztratilo“ jsou častá tvrzení, která lze zaslechnout skoro v každém z rozhovorů. V mluvčích panuje jasný pocit ztráty, které často litují. Ale odvrácení se od *caló* či jeho zapomnění některým *gitanos* přijde spíše jako dopad společenské změny, přerodu, kterým *gitanos* procházejí v mnoha oblastech svého života, a proto se to se jeví nevyhnutelným. Dokonce pro některé znamená integrace a zařazení se do většinové společnosti nutné vymizení některých tradic, mezi které se řadí i ta „mluvit romsky“. Pro některé ale stále ještě existuje naděje v obnovení tohoto smíšeného jazyka, který je obecně vnímán jako odkaz Romů. Velká většina by s nadšením přijala rozvoj programů na obnovu *caló*, popřípadě alespoň zařazení jazyka do povinné výuky, což by se mohlo objevit v budoucích studijních plánech španělských škol (Gamella 2011).

V tomto směru naše práce dokumentuje jednu z největších změn, která v posledních staletích ovlivnila život a společnost *gitanos*. V minulosti bylo *caló* privilegiem a dědictvím komunity, která ho odmítala sdílet a přičilo se jí, když byl jazyk předáván „těm cizím“. Dnes se zájem *payos* o tento jazyk vykládá jako znak respektu a úcty k romské kultuře. Všechno se mění, ale nic není ztracené, přežívá zájem a zanícení několika jedinců o zbytky jazyka, kterým kdysi mluvili jejich předci.

3 Komentář překladu

V překladu odborného textu je nejdůležitější faktická správnost textu, ale ani stylistická ekvivalence nemůže být opomenuta. Oboje musí odpovídat žánru textu, a proto je důležité nejdříve analyzovat originál a na základě této analýzy přistoupit k překladu.

V první části své práce se proto budu věnovat právě analýze originálu, v jejímž rámci navrhu koncepci překladu a zmíním své úvahy nad možnými problémy. Tato překladatelská koncepce samozřejmě vzniká již při prvním a druhém čtení, ale ráda bych své myšlenkové procesy a řešení uvedla do kontextu jednotlivých slohotvorných činitelů.

V rámci rozboru jednotlivých činitelů řeším některé překladatelské problémy s nimi spjaté rovnou; jednotlivým překladatelským procesům se věnuji později.

K celkovému plánu analýzy používám dílo *Současná stylistika* (M. Čechová, 2008), doplněné o poznatky z knihy *Vybrané problémy španělské stylistiky* (J. Králová, 2012).

3.1 Slohotvorní činitelé objektivní

3.1.1 Téma komunikátu a jeho uchopení

Téma komunikátu ovlivňuje mnoho dalších faktorů textu, jako je například styl, závažnost, přesnost atd. V našem případě se jedná o odborný článek (rozvedeno ve 3.1.2 Základní funkce) popisující výzkum pararomského jazyka caló, který byl provedený univerzitními profesory (za pomoci studentek). Ve dvoudílné studii autoři shrnují výsledky svého výzkumu a interpretují získaná data.

Téma, prostředí i autor tak sami o sobě indikují, že se bude jednat o odbornou komunikaci, která je pro studie typická: uvádění konkrétních dat, čísel a výsledků (jediné údaje, které autoři úmyslně pozměňují, jsou jména participantů, jež byla nahrazena pseudonymy pro zachování anonymity, což je ve výzkumech poměrně častá praxe).

3.1.2 Základní funkce

Hlavní funkcí původního textu je funkce odborněsdělná. Hlavními faktory odborného stylu jsou objektivita, odbornost, výstižnost, úplnost (Čechová 2008: 61). Tyto podmínky výchozí text splňuje, autoři se neuchylují k subjektivnímu hodnocení ani emocionalitě. Nicméně, závěrečná věta se zdá být určitým způsobem persvazivní a emotivní, více by se hodila do esejistického útvaru než vědeckého. Jedná se o větu:

(1) „*Todo está cambiando; pero no todo está perdido: subsiste el interés y el de unas gentes por los restos del idioma que un día hablaron sus antepasados.*“

(1) „*Všechno se mění, ale nic není ztracené, přežívá zájem a zanícení několika jedinců o zbytky jazyka, kterým kdysi mluvili jejich předci.*“

Domnívám se, že přidružené funkce by měly být v překladu zachovány, neboť autoři nepsali studii pouze pro účely výzkumu, ale také jako určitou agitaci, aby rozšířili povědomí o tomto jazyce a přispěli k jeho znalosti mezi ostatními odborníky (což lze vydedukovat i z projektu, v rámci kterého byla studie vypracována, viz 3.1.4 Situace a prostředí, adresát).

3.1.2.1 Zařazení výchozího textu

Výchozí text je poměrně složité zařadit, neboť se nachází na pomezí odborné studie a popularizujícího článku. Problém je určit, nakolik je článek psán popularizačně, neboť byl otisknut v periodiku určeném pro odborné čtenáře. Proto, ačkoli je článek v teorii vyčleněn jakožto popularizační text, je dle mého názoru potřeba s ním pracovat více jako s odborně zaměřeným textem než popularizačním. Základní slohový postup je postup výkladový a (odborně) popisný. Úvahový postup je uplatněn při interpretaci dat a v závěru, kde autor data srovnává.

Členění českého odborného stylu je poměrně různorodou, komplexní záležitostí, neboť každý autor ho rozčleňuje na různé podstyly. Pokud se máme řídit členěním podle M. Čechové (2008), měl by překlad spadat do vědeckého stylu s funkcí teoreticky odbornou. To znamená, že se obrací k poučenému čtenáři, odborníkovi, kterému představuje nasbírané údaje a svou interpretaci dat. Toto vyčlenění posléze ovlivňuje i zvolené lexikum a syntax (viz 3.1.3.1 Jazyková analýza).

V češtině aktuálně dochází k přechodu od stylu teutonského (náročný, komplexní) ke stylu anglosaskému (orientace na adresáta, jednodušší formulace, jasné obraty) (Čechová 2008: 209). Osobně se přikláním spíše k preferenci anglosaského pojetí, což se ale střetává s problémem, který Čechová (2008: 212) shrnuje takto: „*Všechny vlastnosti projevu je ovšem možno hodnotit až z hlediska potencionálního adresáta: jde-li o pouhého náhodného čtenáře, adresát není přiměřený a může sdělení hodnotit jako stylově nevhodné, neboť není s to mu porozumět (nezná terminologii a modely vyjadřování v oboru, přesné a věcné formulace jsou mu příliš složité apod.)*“. Nedá se říci, že by autor originálu používal ať už teutonský, či anglosaský styl vyjadřování – styl vyjadřování není ani příliš komplexní, ale ani dostatečně jednoduchý. Proto se i v překladu přikláním k určité stylové (na škále dvou zmíněných stylů)

neutralitě. Nicméně, v několika případech jsem se uchýlila k rozdělení souvětí na dvě věty, či přesunutí informace na vhodnější místo ve větě tak, aby bylo výsledku snazší porozumět. Konala jsem tak ve svém nejlepším přesvědčení a nakolik zasáhl vliv osobní preference nedokáži posoudit. (Příklady v kapitole 3.3.2 Syntaktická rovina.)

3.1.2.2 Intertextovost

Velmi důležitým rysem odborných textů je intertextovost, a to nejen ve formě odkazů a citací předchozích děl a autorů, ale také v rámci návaznosti na ustálený úzus psaní prací v daném oboru. Existují obecné normy, které se ale občas opomíjí ve prospěch specifických norem zadavatele. Obecné normy MLA (*Modern Language Association*, obecné normy pro psaní humanistických prací) zmiňují mj. odsazení první věty odstavce, řádkování 1,5, upřednostňování poznámek pod čarou před seznamem poznámek na konci textu (Králová 2012: 64) – to by byly některé, které výchozí text nedodržuje. Proto je potřeba podívat se na normy, které jsou zadané časopisem, ve kterém byl článek otisknut (více o médiu viz 3.1.4 Situace a prostředí, adresát). Odsazení ani řádkování v manuálu konkrétně uvedeno není, nicméně minimálně je zmíněno umístění poznámek:

„[Notas] irán al final del texto y no a pie de página, utilizando para su ubicación el sistema automático de notas típico del procesador de texto.“

Kromě toho ale text nedodržuje např. tyto kritéria:

„Para resaltar (subrayar) en el texto alguna palabra o frase se utilizará letra cursiva, no negrita.“ (Tučné písmo v kombinaci s kurzívou je použito pro zvýraznění romských slov.)

„La presentación del artículo se atenderá al siguiente orden: encabezado, cuerpo del texto, bibliografía citada y notas.“ (Bibliografie je zmíněna až po poznámkách.)¹

Ostatní požadavky jsou dodrženy a ani ty problematické zdaleka nepřekáží porozumění textu, ani nejsou příliš vážné, aby je šlo považovat za přílišné vybočení z patřičné stylizace.

Nicméně, podle preferované formy potenciálního českého zadavatele (AUC Philologica), je potřeba některé aspekty poupravit, a to zejména: 1) konverzi poznámek na konci textu do poznámek pod čarou (což se sebou nese odlišné číslování, neboť se ve svém překladu vynechávám celou první kapitolu, tzn. vč. jejích poznámek), 2) příslušné řádkování (1,5),

¹ NORMAS DE PUBLICACIÓN: Procedimientos para el envío y la publicación de artículos. *Gazeta de Antropología* [online]. [cit. 3.5.2021]. Dostupné z: http://www.gazeta-antropologia.es/?page_id=17

3) odstranění tučného písma použitého ke zvýraznění slov (ne názvů kapitol), 4) použití kurzívy pro cizojazyčné názvy (např. *Fundación Secretariado Gitano, Centro de Investigaciones Sociológicas*).

Co se týče citací jiných děl, autoři dodržují patřičnou normu, vč. uvedené bibliografie. U této problematiky v češtině nastává problém přechylování. Vzhledem k tomu, že autoři pracují v textu s příjmeními, rozhodla jsem se ženská příjmení přechýlit, jak to také mj. zdůrazňuje článek od JTP.² V hlavičce zůstávají nepřechýlená, neboť by se jednalo o podobný případ jako v bibliografii. Tato změna se dotkla autorek Románové a Leighové.

3.1.2.3 *Nadnárodnost*

Další tendencí v odborných stylech je nadnárodnost. Už v normách časopisu, ve kterém je studie zveřejněna, se zmiňuje nutnost překladu názvu, abstraktu a klíčových slov do angličtiny.

V překladu je tato cizojazyčnost také zachována. Zároveň ale vidím tendenci k určité nadnárodnosti např. i v nahrazení typicky španělských uvozovek «» mezinárodně používanými anglickými "", což normy časopisu umožňují:

„[Citas literales] han de ir siempre entre comillas (nunca marcadas totalmente en cursiva). Las comillas serán españolas o alzadas (“...”), no francesas o angulares.“

Nicméně, pro české prostředí je doporučováno použití českých „“, a proto jsou v překladu anglické uvozovky nahrazené českými.³

3.1.2.4 *Kompozice*

Odborné texty se vyznačují bohatým horizontálním i vertikálním členěním, a navíc mají poměrně pevně stanovenou kompozici. V úvodu se vymezují dosavadní znalosti a cíle studie, v jádře textu se pak autoři vyjadřují k použitým metodám, získaným výsledkům, jejich interpretaci a v závěru poznatky shrnují. Tomuto členění výchozí text odpovídá a v překladu bude kompozice zachována.

Z hlediska horizontálního členění je text dělen do kapitol, které jsou dále rozdělené do jednotlivých subkapitol pomocí mezititulků. Velmi prominentní je zde ostrá hranice mezi

² Přechylování v překladech ze stylistického hlediska. Jednota tlumočnicků a překladatelů [online]. 18.6.2015 [cit. 3.5.2021]. Dostupné z: <https://www.jtpunion.org/K-profesi/Odborne/Prechylovani-v-prekladech-ze-stylistickeho-hledisk>

³ Uvozovky. Internetová jazyková příručka [online]. Ústav pro jazyk český [cit. 3.5.2021]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=162>

odstavci, které navazují myšlenkově, nikoli však pomocí konektorů. Jedná se o rys odborného stylu, a proto je i v překladu tato hranice zachována.

Z hlediska vertikálního členění text obsahuje odkazy na odbornou literaturu, odkazy na poznámky, rozlišuje slova kurzívou a ztučněním, název práce je jinou velikostí písma. Kapitoly mají číslování, ale většina mezititulků číslování nemá. Byla by možnost toto upravit, ale vzhledem k tomu, že je to autorova volba, ponechávám (ne)číslování v původní podobě.

3.1.3 Ráz komunikátu, míra připravenosti komunikace, užitá forma komunikátu a kód jazykové komunikace

Teoreticky odborné texty jsou skoro bez výjimky psané se záměrem být uveřejněny a čteny, k čemuž také směřuje i zvolená forma a kód. Výstavba textu je typická pro odborné práce, grafické prvky slouží k přehlednému členění textu, viz 3.1.2.4 Kompozice. Text jako takový je vysoce připravený a promyšlený tak, aby na sebe jednotlivé myšlenky navazovaly – autor má však sklony k redundantnímu opakování informací, a to krátce po sobě (citace v plném znění vč. vět mezi jednotlivými výskyty pro utvoření představy o tom, jak daleko od sebe jsou opakované informace zmíněny):

- (1) *„Nuestra muestra incluye personas nacidas entre 1928 y 1992, que **contaban entre 17 y 80 años al ser entrevistados**. Hemos incluido por tanto un rango muy amplio de edades en nuestra indagación. **Nuestra muestra incluye personas de todas las edades entre los 17 y los 80 años.**“*
- (2) *„**La mitad de nuestros/as informantes tiene más de 46 años y una cuarta parte más de 56**. Predominan por tanto los adultos y los mayores y **sólo una cuarta parte es menor de 35 años**. Hay una proporción ligeramente mayor de varones (54 frente a 46 %) que de mujeres. La distribución por edades no es muy diferente para ambos sexos. La diferencia no es estadísticamente significativa. La media de edad es de 47 años, algo mayor para los hombres, con una mediana de 46,5. **Una cuarta parte de los informantes tiene menos de 34 años y otra, más de 56** (ver tablas 1 y 2).“*

Domnívám se, že jedním z legitimních řešení by mohlo být tyto opakující se informace vymazat, neboť tak blízko u sebe neplní žádnou jinou funkci kromě zbytečné textové výplně. Nejedná se ale o nijak závažné problémy, proto jsem se rozhodla je ponechat, zčásti i proto, že se snažím zůstat věrná textu bez zbytečně invazivních zákroků.

Originální text však dle všeho měl vlastního redaktora, P. Gómeze⁴, a prošel dvojitou kontrolou:

„Cuando el artículo llega a Gazeta de Antropología es objeto de una primera revisión y valoración por parte del Director o de miembros del Consejo de Redacción; Una vez que el artículo supera la primera revisión y valoración, pasa a ser evaluado por pares (expertos en el tema abordado por el artículo) mediante sistema de doble ciego (los evaluadores no saben el nombre del autor del artículo y los autores desconocen los nombres de los evaluadores).“⁵

Proto je poměrně zarážející, že i přesto se v textu objevují chyby, a to nejenom překlepy (v číslech či nekonzistentnosti v psaní *apéndice* a *Apéndice*), ale také špatné výpočty:

- (1) *„De estas, hemos seleccionado **68** entrevistas completas para el análisis cuantitativo. Además, hemos realizado 10 entrevistas en el País Vasco que están también completas, pero que no incluimos en este trabajo. En total hemos realizado 105 entrevistas, **78** de ellas completas y procesadas cuantitativamente.“*
- (2) Když sečteme všechna procenta, vychází nám 99.9 %, ne 100 %.

Década de nacimiento	Mujeres	Hombres	Total	%	%Acum.
1920 a 1929	1	1	2	2,9	2,9
1930 a 1939	4	2	6	8,8	11,8
1940 a 1949	2	4	6	8,8	20,6
1950 a 1959	6	10	16	23,5	44,1
1960 a 1969	9	9	18	26,5	70,6
1970 a 1979	6	6	12	17,6	88,2
1980 a 1992	3	5	8	11,8	100,0
Total	31	37	68	100,0	

V překladu jsem tyto případy, ve kterých se prokazatelně jednalo o chybu, opravila.

- (1) V celé práci se pracuje s celkovým počtem 68, číslo 78 se vyskytuje jen zde.
*„Z těch jsme vybrali **68** úplných rozhovorů pro účely kvantitativní analýzy. Navíc jsme uskutečnili 10 úplných rozhovorů v Baskicku, které jsme ale v této práci nezahrnuli. Dohromady jsme uskutečnili 105 rozhovorů, z nichž **68** bylo úplných a bylo podrobena kvantitativní analýze.“*

⁴ La agonía de una lengua. Lo que queda del caló en el habla de los gitanos. Parte I. Métodos, fuentes y resultados generales. DIGIBUG: Repositorio Institucional de la Universidad de Granada [online]. [cit. 4.5.2021]. Dostupné z: <https://digibug.ugr.es/handle/10481/19109>

⁵ NORMAS DE PUBLICACIÓN: Procedimientos para el envío y la publicación de artículos. *Gazeta de Antropología* [online]. [cit. 4.5.2021]. Dostupné z: http://www.gazeta-antropologia.es/?page_id=17

(2) Z celkového počtu 68 osob jsou 2 osoby blíže 3 % ($0,68 \times 3 = 2,04$) než původním 2,9 % ($0,68 \times 2,9 = 1,972$). Ověřila jsem si, že v ostatních tabulkách autoři vždy u procent dávají přednost zaokrouhlení čísla na první desetinné místo.

Rok narození (desetiletí)	Ženy	Muži	Celkem	%	Kumulativní četnost
1920–1929	1	1	2	3	3
1930–1939	4	2	6	8,8	11,8
1940–1949	2	4	6	8,8	20,6
1950–1959	6	10	16	23,5	44,1
1960–1969	9	9	18	26,5	70,6
1970–1979	6	6	12	17,6	88,2
1980–1992	3	5	8	11,8	100,0
Celkem	31	37	68	100,0	

Nicméně, v jednom případě nebylo možné dokázat, která ze dvou číslic je ta správná (*[U]na cuarta parte es menor de 35 años. [...] Una cuarta parte de los informantes tiene menos de 34 años*), a proto jsem byla nucena překlep ponechat. V reálném prostředí by se nastalá situace nejlépe řešila s redaktorem či přímo autorem textu, bez jehož vědomí by se tyto kroky nejlépe podnikat neměly. Nicméně je osobně považuji za vážné pochybení, a proto, na rozdíl od předchozího příkladu, se uchyluji k intervenci.

3.1.3.1 Jazyková analýza

Jazyk je psaný standardní španělštinou a lexikum je stylově neutrální. Výchozím jazykem překladu je samozřejmě španělština, nicméně setkáváme se i s výrazy z romštiny. Ty jsou většinou přeloženy do španělštiny, nicméně jsou i takové, které autor nepřekládá, protože jsou již součástí španělské hovorové mluvy. V obou případech poskytuji v překladu český ekvivalent a cizí slovo uvádím v kurzívě (aby byla vidět, uvedu citace normálním písmem). Pokud autor nabízí španělský překlad (např. v případě „*pan*“) nahrazuji ho českým. Pokud španělský překlad poskytnut není, překládám slovo v závorce. Vycházela jsem u toho z postupů překladu metalingvistických referencí popsanych v knize *Equivalencia y traducción* (Rabadánová 1991: 117).

(1) Por ejemplo, de "**pan**", que designa un alimento primario, se ofrecen las opciones, todas de origen romaní: *tató*, *manró*, *jumer* y *marrocate*

- (1) Např. u slova „*chleb*“, které označuje základní potravinu, nabízíme více možností, všechny romského původu: *tató, manró, jumer a marrocate*
- (2) Por ejemplo, *pinrel, molar, parné, currar, jindama, biruji* (por *baroji* o *barojil*, un gran frío), *apoquinar*, etc.
- (2) Například *pinrel* (čes. „*tlapa*“), *molar* (čes. „*zbožňovat*“), *parné* (čes. „*prachy*“), *currar* (čes. „*dřít*“), *jindama* (čes. „*zbabělost*“), *biruji* (čes. „*ledový vítr*“, v *caló* jako *baroji* či *barojil*), *apoquinar* (čes. „*navalit, vyklopit*“), atd.
- (3) Nos ocurrió en dos ocasiones que un término provocó el final de la entrevista, en un caso fue el término *arate, sangre*. Y en otro, los términos *chorar, randar*, etc.
- (3) Dvakrát se nám stalo, že nějaký termín zapříčinil ukončení rozhovoru, v jednom z případů se jednalo o termín *arate* (čes. „*krev*“). V druhém případě o termíny *chorar* (čes. „*čórovat*“), *randar* (čes. „*ukrást*“) atd.

K překladu samotnému mi posloužily slovníky RAE⁶ a *Diccionario Abierto de Gitano*⁷, které vysvětlují slova, ke kterým autor neposkytl překlad.

Celkovým rysem odborných textů je tendence k nominalizaci (*el abandono u olvido del caló*) a multiverbizaci (*establecer una primera estimulación*). Repertoár sloves bývá chudší, odborné texty vykazují stereotypnost a opakování slov.

Dále se v odborných textech setkáváme s vyjadřováním zdvořilosti, pravděpodobnosti, tendenci k nadčasovosti apod. Jazykovými nositeli jsou pak typicky určité kategorie slov, zde výběr ze seznamu těch nejtypičtějších (Králová 2012: 74–75):

1. Epistemická modální slovesa, kondicionál, pravděpodobnost atd.

„*No parece ser*“ – „*Nezdá se*“;

„*[...] que podría representar*“ – „*[...] který bychom mohli považovat za reprezentativní*“;

„*De nuestro estudio deducimos que [...]*“ – „*Na základě naší studie odhadujeme, že [...]*.“

⁶ *Diccionario de la lengua española* [online]. 23. Madrid: Real Academia Española, 2014 [cit. 4.5.2021].

Dostupné z: <https://dle.rae.es/>

⁷ *Diccionario Abierto de Gitano* [online]. [cit. 4.5.2021]. Dostupné z: <https://www.significadode.org/gitano.htm>

2. Adverbia množství, stupně, frekvence a času

„*estos términos varían **ligeramente** en la versión*“ – „*množství uvedených termínů se **nepatrně** liší ve variantách*“;

„*Los motivos para esta distribución **seguramente** tienen que ver con la forma en que se aprende y se utiliza **hoy** el ‘habla gitana’*“ – „*Důvody tohoto rozdělení **jistě** plynou ze způsobu, jakým se **dnes** učí a používá romská řeč.*“

3. Potlačení osobnosti autora (viz 3.2.1 Autor)

„*[...] aunque en muchos casos se **establecieron** nuevos contactos.*“ – „*[...] ačkoli v mnoha případech se **podářilo** navázat nové kontakty.*“

4. Časová deixe

„*Si **antes** el caló era privilegio y patrimonio [...], **hoy** nos hemos encontrado que el interés actual [...]*“ – „*V **minulosti** bylo caló privilegiem a dědictvím [...]. **Dnes** se zájem payos o tento jazyk vykládá jako [...].*“

5. Pasivum

„*Este léxico, establecido por Ignasi-Xavier Adiego, **fue adaptado y corregido** [...]*“ – „*Slovní zásoba, sestavená Ignasi-Xavierem Adiegem, **byla upravena a opravena** [...].*“

3.1.3.2 Terminologie

Pro odborné texty je přítomnost odborné terminologie jedním z nejdůležitějších aspektů.

Jejich podíl se liší podle jednotlivých žánrů – jak jsem již zmiňovala, výchozí text se pohybuje mezi teoreticky odborným a popularizačním stylem, což dokazuje i nižší zastoupení termínů, ale také může souviset s oborem autora (viz 3.2.1 Autor)

Terminologie všeobecně ve všech oborech směřuje k internacionalizaci. Lingvistika jakožto obor je poměrně mladá vědní disciplína, z čehož také plyne poměrně neustálená terminologie, která se stále rapidně vyvíjí a většinou se v našem prostředí přejímá z angličtiny. Tzv. internacionalismy bývají silněji terminologizovány. Podíl těchto přejatých slov je mnohem vyšší než v textech jiných žánrů, což jde často proti překladatelské tendenci hledat pro slova ty „nejdomáctější“ ekvivalenty. Čechová (2008: 221) zmiňuje u lingvistických prací 17,5 % přejatých slov a v sociologických studiích dokonce 19,3 %. Vzhledem k tomu, že se jedná o práci sociolingvistickou, můžeme tedy očekávat poměrně velké zastoupení přejatých slov,

což se v překladu budu snažit reflektovat (např. *diversidad* může být *rozdílnost*, *různost* či *diverzita* – poslední zmíněné lépe odpovídá odbornému stylu, proto jsem v překladu použila právě slovo *diverzita*; popř. *cf.* oproti zkratce *srov.*).

Důležitým rozhodnutím bylo ponechání distinkce mezi kastilštinou a španělštinou. Vzhledem k tomu, že se jedná o sociolingvistickou studii, usoudila jsem, že je vhodnější se vyjadřovat přesněji a v souladu s autory.

Asi nejvýraznější překladatelskou volbou je ponechání původního označení *gitanos* a *payos*. Oboje slova při prvním výskytu vysvětluji poznámkou v závorce a dále je označuji pouze kurzívou. Inspirací mi k tomu byla práce romistky Zuzany Krinkové právě na téma *caló*.⁸ Zprvu jsem velice váhala, zda tyto termíny nepřekládat, zvláště když lze operovat se slovy Rom a Nerom, nicméně nakonec jsem usoudila, že zachování původního označení může sloužit k rozlišení mezi Romy jakožto etnikem (mj. těmi, které známe u nás a jejichž jazyk je velmi odlišný od jazyka *gitanos*) a právě španělskými Romy, kteří mluví jazykem *caló*. Další možností byli i Gitanové, což je počestělá verze *gitanos*, protože se ale jednalo o synonymum, rozhodla jsem se zvolit španělskou verzi jako protějšek ke španělskému *payos*.

Jiné termíny jsem pak zmiňovala ve španělštině s českou vysvětlivkou v závorkách Že se jedná o španělský, původní termín jsem značila kurzívou.

(1) „[...] *con su influencia a partir del siglo XVII sobre la **germania** usada en [...]*

(1) „[...] mělo vliv na tzv. **germanii** (zlodějský argot) používanou [...]“

Autoři ale přicházejí i s vlastními termíny, které nejsou úplně zavedené. Např. *apayaos*, tedy slova romského původu, která byla přejata neromským obyvatelstvem. Pokud budeme sledovat morfologickou strukturu slova, dojdeme k termínu „pogádžovštěné“, což je překlad, který jsem konzultovala s mgr. Elšíkem, Ph.D., neboť jsem se domnívala, že by se jednalo o neologismus, nicméně dle všeho se výraz v hovorové řeči na poli romistiky občas objeví. Protože není standardní ani pro jeden z jazyků, uvádím ho stejně jako výchozí text v uvozovkách. Druhou zvažovanou variantou bylo slovo „neromismy“, nicméně tento termín by přesně nepopisoval podstatu přechodu z romské mluvy do neromské.

⁸ KRINKOVÁ, Zuzana. Několik úskalí studia španělského *caló*. Časopis romistických studií [online]. Romano džaniben, 2016, , 7–26 [cit. 4.5.2021]. Dostupné z: <https://www.dzaniben.cz/files/fdce731886b94e5409a73b2b169b74b.pdf>

(1) „[...] *algunos gitanos y gitanas rechazan esos términos como impropios del habla gitana "real" y los consideran "apayaos" (ver también Adiego 2005b: 77, Clavería 1962: 114).*“

(1) „[...] někteří gitanos tyto termíny odmítají a považují za cizí „pravé“ romské mluvě a označují je za „**pogádžovštěné**“ (šp. **apayaos**, viz Adiego 2005b: 77, Clavería 1962: 114).“

(2) „[...] *incluso si su origen pudiera haber sido romaní, estaban ya desvirtuados o "apayaos".*“

(2) „[...] *a to i pokud byly romského původu, ale už byly pozměněné či „pogádžovštěné“.*“

Druhým neologismem je slovo *gipitano*. Po rešerši na internetu se zdá, že smysl, ve kterém bylo slovo použito, je poměrně unikátní a nejspíše velmi posunutý. Je proto třeba vydedukovat z kontextu, co by mohlo slovo znamenat. Po takové úvaze jsem došla k tomu, že tím mluvčí nejspíše chtěl říci, že je mladý, moderní Rom (možná hříčka na podobnou znělost hippie – „gipi“?). Nakonec jsem se tedy uchýlila k použití původního termínu v kurzívě s vysvětlením v závorce.

(1) „*Sabes lo que pasa, es que yo soy gipitano, yo me junto también con payos, no sólo con estos*“

(1) „*Víte co, jde o to, že já jsem **gipitano** („moderní gitano“), bavím se i s payos, ne jenom s těmahle*“

3.1.3.3 Nejazykové kódy

Kromě čistě jazykové složky v textu narazíme také na nejazykové kódy, konkrétně tabulky, které se společně s jazykovým kódem podílejí na předání informace v přehledné formě. V jinak lingvistické práci se setkáváme s tabulkami, které obsahují matematické termíny z oblasti statistiky. Na tabulkách nebylo třeba nic měnit (kromě toho, že jsem si musela graficky poradit s dostupnými nástroji), nicméně jejich překlad vyžadoval důkladné pátrání po českých ekvivalentech (např. *medidas centrales* – míry centrální tendence, *medidas de dispersión* – míry variability, *%acum.* – kumulativní četnost).

(1) Výchozí tabulka

Sexo	Media	Desv. est.	Mediana	Min.	Max.	Q1	Q3	N
Mujeres	47,2	16,6	43	17	80	37	54	31
Hombres	47,6	15,4	48	20	80	34	56	37
Total	47,4	15,9	46,5	17	80	34,5	56	68

U Q1 a Q3 existuje hned několik možností překladu, kromě Q1 a Q3 také dolní a horní kvartil či $Q_{0,25}$ a $Q_{0,75}$.⁹ Vzhledem k tomu, že se jedná o jazyk matematiky a všechny termíny jsou tedy úplná synonyma, rozhodla jsem se ponechat původní označení (i kvůli grafickému zpracování). Obdobně jsem ponechala i označení N, které se v matematice mezinárodně používá pro označení celkového počtu jednotek.

(1) Přeložená tabulka

Pohlaví	Průměr	Směr. odchylka	Medián	Min.	Max.	Q1	Q2	N
Ženy	47,2	16,6	43	17	80	37	54	31
Muži	47,6	15,4	48	20	80	34	56	37
Celkem	47,4	15,9	46,5	17	80	34,5	56	68

3.1.4 Situace a prostředí, adresát

Práce byla publikována v odborném časopise *Gazeta de Antropología*, který vydává Granadská univerzita. Zaměřuje se především na sociální a kulturní antropologii, mj. ale i na ostatní humanitní vědy, a slouží hlavně pro ostatní odborníky v oboru, a to především z univerzitního prostředí. Jedná se o celkem zavedený časopis oceněný mnohými institucemi. Z toho můžeme dedukovat, že studie se bude obracet právě na poučené recipienty a bude splňovat všechny náležitosti, které publikace v univerzitním nakladatelství obnáší.

Práce byla také zařazena do projektu *Gitanos or Calé of Spain: History and the Reproduction of Difference*, který se věnuje výzkumu *gitanos* a *caló* pomocí interdisciplinárního přístupu.¹⁰

V odborných dílech je právě ohled na adresáta velmi výrazným činitelem, neboť jsou od něj očekávány určité vlastnosti: znalost tématu, orientace ve stylu, intelektuální predispozice apod. Podle očekávaného adresáta je pak voleno také zpracování tématu, nakolik jsou autoři

⁹ Kvartil: Kvartil. *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2021 [cit. 5.5.2021]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kvartil#Kvartil>

¹⁰ *Gitanos or Calé of Spain: History and the Reproduction of Difference*. *ResearchGate* [online]. [cit. 5.5.2021]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/project/Gitanos-or-Cale-of-Spain-History-and-the-Reproduction-of-Difference>

přesní, nakolik vysvětlují a poskytují dodatečné informace. Studie počítá se čtenářem znalým sociolingvistiky, nicméně nezasahuje do náročných či komplexních témat, a proto se nedá říci, že by práce byla vyhrazena pouze pro odborníky v oboru.

Ačkoli odborná díla se snaží o nadčasovost a situační nezakotvenost, nelze rok vydání díla odtrhnout od jejich popisu. Studie byla vydána v r. 2011, čímž se řadí mezi ostatní díla oboru, která byla vydána před ní. Zároveň pak slouží dalším dílům, které vyšly po ní (což je pro tak úzce vymezené téma poměrně zásadní, neboť neexistuje tolik publikací, ke kterým by se autoři mohli odkazovat).

Ačkoli politické záležitosti by do odborných prací neměli zasahovat, je třeba na dané téma pohlédnout i z tohoto úhlu: romské etnikum bylo po staletí stigmatizováno, a proto jejich kultuře nebyla věnována přílišná pozornost, a to právě ani v odborných pracích. Problematiku zdrojů, které byly vydávány v minulosti, zmiňuje např. právě Z. Krinková (2016: 11–12) ve své práci o úskalích studia caló. Je to právě dnešní demokratická politika a snaha o destigmatizaci různých minorit, která poskytuje prostor pro práci tohoto typu, která by jinak v minulosti nemusela být přijata kladně (a to i ze strany zkoumaného etnika, sami autoři zmiňují, že romské etnikum si svou kulturu v minulosti pečlivě střežilo a nedovolovalo „gadžům“ přístup do jejich komunity). Naštěstí je v našem prostředí v tomto směru podobná situace jako ve Španělsku, proto by článek rozhodně nebyl považován za kontroverzní.

Málokdy se v odborných pracích setkáváme s oslovením čtenáře, probíhá zde ale „skrytý dialog“. Ten se objevuje v inkluzivním plurálu, který autoři využívají mj. k motivování čtenáře číst dále (což se osobně domnívám je opět příznakem vlivu anglosaského stylu).

(1) *Por ejemplo, Serafín un varón gitano nacido en León en 1947, que ha vivido en varios pueblos de Castilla y Andalucía, y cuyo caso veremos más adelante, repitió [...]*

(1) *Například, Serafín, gitano narozený v Leónu roku 1947, který žil v různých oblastech Kastilie a Andalusie, na jehož případ se ještě podíváme, několikrát zopakoval [...]*

(2) *[...] un hecho que refleja la secular fusión cultural entre gitanos y no-gitanos, aunque, como ahora veremos, algunos gitanos [...]*

(2) *[...] což se odráží i na každodenním míšení romské a neromské kultury. Ačkoli, jak jsme se dozvěděli, někteří gitanos [...]*

(3) *Esto es compatible con la triple forma en que se aprende y se transmite el caló, que veremos enseguida y que [...]*

(3) *To odpovídá trojímu způsobu, jakým se učí a předává caló, který dále budeme rozebírat a který [...]*

Příklad (2) se může zdát trochu pochybný, nicméně v rámci kontextu dávalo smysl použít minulý čas, neboť autoři dále vysvětlují výsledky své studie.

Osobně jsem i některé pasivum přeložila do přímého oslovení čtenáře:

(1) *El léxico, que se ofrece en el Apéndice con los resultados de la muestra, incluye [...]*

(1) *Seznam lexika, jenž naleznete v příloze společně s výsledky testovaného vzorku, v sobě zahrnuje [...]*

3.1.5 Kulturní rozdíly

Pro překlad je potřeba především zvážit typ čtenáře, na kterého se chceme obracet. Obor sociolingvistiky je u nás poměrně dobře rozpracován a samotnému caló se někteří romisté ve svých článcích věnují, proto se nejedná o úplně cizí koncept. Nicméně existují jiné kulturní aspekty, které v překladě představovaly problémy:

3.1.5.1 Toponyma a administrativní dělení

Španělsko je pro české čtenáře nejspíše poměrně známou oblastí, nicméně ve studii autoři pracují i s administrativní útvary typu provincie či *comarca*, včetně detailních názvů jako Valencijské společenství. Útvar *comarca* jsem se rozhodla přeložit jako okres s poznámkou pod čarou, ve které upřesňuji původní termín. U Valencijského společenství jsem se rozhodovala mezi tímto původním názvem a „přístupnějším“ autonomním společenství Valencie, ale nakonec jsem rozhodla ponechat přesný název. Aneb, jak píše P. Newmark (1988: 216) „Do not invent new geographical terms: Saaletal is 'the Saale valley', not 'Saaletal' nor 'the valley of the Saale'.“

Jinak jsem také u názvů upřesňovala, o jakou administrativní jednotku se jedná (***baskických provincií Guipúzcoa a Vizcaya, španělském městě Palencii*** atd.)

3.1.5.2 Tykání versus vykání

Tento problém naštěstí nebylo třeba řešit na rovině celého textu, neboť autoři v textu čtenáře neoslovují (a v tomto případě by se nejspíše i tak zcela jistě jednalo o vykání), ale objevilo se

v úryvcích z terénních deníků, ve kterých výzkumníci zaznamenávají průběhy rozhovorů. Respondenti v nich výzkumníkům tykají. Dlouho jsem rozmýšlela, zda ponechám původní tykání (a v novém kontextu tím podtrhnu to, že autoři zmiňovali, jak u respondentů navodili pocit blízkosti a přátelství), nebo zvolím pro češtinu typičtější vykání. Nakonec jsem se rozhodla pro vykání, neboť mi přišlo, že tykání ve španělštině nutně nenavozovalo pocit blízkosti, tudíž bych do konverzace mohla vkládat více funkcí, než se tam nacházelo původně. Stylistický ráz výpovědi jsem se ale snažila zachovat.

(1) „*Pero esto qué es, de traducir del caló, pues no sé yo si **deberías** hacerme la entrevista, porque yo no sé nada de esto. **Sabes** lo que pasa, es que yo soy gipitano, yo me junto también con payos, no sólo con estos*“

(1) „*O co jde, jakože o překlad z caló, no tak to nevím, jestli **byste se měli** ptát zrovna mě, protože já tím nemluví. **Víte** co, jde o to, že já jsem gipitano („moderní gitano“), bavím se i s payos, ne jenom s těmahle*“

3.1.5.3 Vzdělávací systém

Problém nastal také v tabulkách, kde autoři rozdělují respondenty podle stupně dosaženého vzdělání, protože český a španělský systém se liší. Velmi mě zmátl fakt, že autoři v obou tabulkách rozlišují „jiné“ stupně – resp. pojmenovávají je jinak.

Přiznám se, že záměry autorů pro toto rozličné rozdělení nechápu, ale protože se v zásadě jedná o stejné stupně (v první tabulce autoři pracují s celkovými počty a procenty, v druhé pak s jejich mírami variability, jedná se tedy stále o stejné rozdělení), rozhodla jsem se tabulky sjednotit. Proč autoři v první tabulce tzv. „*graduado escolar*“ neboli dokončené ESO (*Educación secundaria obligatoria*) nazývají „*primaria completa*“ mi není úplně jasné, neboť se podle mé rešerše na internetu skutečně jedná pouze o vzdělání dosaženého v letech 6–12, ale data, se kterými pracují, odpovídají datům, která používají dále u „*graduado escolar*“, což je jasný a dohledatelný termín.

Abych pak českému čtenáři objasnila, že se jedná o španělský systém, přidala jsem ke stupni vzdělání poznámku pod čarou (která je v rámci demonstrace zachována i v tomto poznámkovém aparátu druhé části), že se jedná o španělský vzdělávací systém. Pro lepší představu jsem pak doplnila věkové rozpětí, ve kterém je vzdělání dosaženo. Nakonec jsem zachovala i původní termín *bachiller* a vysvětlila ho poznámkou pod čarou, že se jedná o obdobu české maturity.

(1) Výchozí tabulka

Nivel de estudios	Mujeres	Hombres	Total	%
Analfabeto/a	8	3	11	16,2
Primarios	13	23	36	52,9
Primaria completa	4	4	8	11,8
Enseñanzas medias	1	2	3	4,4
Universitarias/os	5	5	10	14,7
Total	31	37	68	100,0

(1) Přeložená tabulka

Stupeň vzdělání ¹¹	Ženy	Muži	Celkem	%
Negramotní	8	3	11	16,2
Základní (6-12 let)	13	23	36	52,9
Základní úplné (12-16 let)	4	4	8	11,8
Střední (odborné či <i>bachiller</i> ¹²) (16-18 let)	1	2	3	4,4
Vysokoškolské (18+ let)	5	5	10	14,7
Celkem	31	37	68	100,0

(2) Výchozí tabulka

Nivel de estudios alcanzado	Media	Desv. estánd.	Mediana	Min.	Max.	Q1	Q3	N
Analfabeto	128,5	44,9	128	75	211	89	141	11
Primarios	141,9	46,4	140,5	57	244	114,5	178,5	36
Graduado escolar	79,3	25,5	73,5	60	137	61	84	8
Medias y bachiller	61,0	26,2	73	31	79	31	79	3
Universitarios	141,3	62,9	133	39	266	103	179	10

¹¹ Podle španělského vzdělávacího systému

¹² Jedná se o španělskou obdobu české maturity

(2) Přeložená tabulka

Stupeň dosaženého vzdělání	Průměr	Směr. odchylka	Medián	Min.	Max.	Q1	Q3	N
Negramotní	128,5	44,9	128	75	211	89	141	11
Základní (6-12 let)	141,9	46,4	140,5	57	244	114,5	178,5	36
Základní úplné (12-16 let)	79,3	25,5	73,5	60	137	61	84	8
Střední (odborné či <i>bachiller</i>) (16-18 let)	61,0	26,2	73	31	79	31	79	3
Vysokoškolské (18+ let)	141,3	62,9	133	39	266	103	179	10

3.2 Subjektivní slohotvorní činitelé

3.2.1 Autor

Autor se počítá mezi subjektivní činitele, protože se v textu projevují jeho osobní zkušenosti, znalosti, preference a dispozice apod., výčet by bylo jistě možné prodloužit o spoustu dalších aspektů autorovy osobnosti, které mohou vstoupit do stylizace textu. Nicméně, v našem případě se jedná o odborný styl, ve kterém je právě tento činitel co nejvíce záměrně potlačován až anonymizován, aby byla docílena objektivnost výsledné práce. Je diskutabilní, nakolik je toto možné, ale hlavním rysem, se kterým musíme počítat, je právě intencionální potlačení autorovy osobnosti. Zároveň je autor vázán územ pro daný styl, což je soubor všech objektivních činitelů zmíněných výše.

Jak však píše Levý (2012: 43), autorův činitel není pouze subjektivní, nicméně je i podmíněn historicky danou politickou situací či aktuálním světovým názorem. Právě ke vztahu mezi politickou situací a překládaným dílem se vyjadřuji v kapitole 3.1.4 Situace a prostředí, adresát.

Důležité jsou především autorovy znalosti a profese. Hlavním autorem studie je Juan F. Gamella, profesor antropologie na Granadské univerzitě. O problematice kultury *gitanos* napsal již mnoho studií, proto ho lze považovat za odborníka v oboru. Nicméně, jeho hlavním zaměřením je antropologie, nikoli lingvistika.

Proto je potřeba zmínit dalšího autora, který se na studii podílel, a sice Ignasi-Xaviera Adiega, uznávaného indoevropeistu z Barcelonské univerzity. Ten pro studii sestavil slovník kastilštiny a *caló*, který slouží jako hlavní nástroj studie. Lingvistické podklady pro studii tak nejspíše lze připisovat právě jemu.

Další dva autoři, Cayetano Fernández Ortega a Magdalena Nieto se také zúčastnili dalších studií na téma *gitanos* a *caló*, ačkoli jsou nejčastěji spojováni právě se studií, kterou v této práci překládám, a nedá se o nich dohledat o moc více.

Dá se tedy říci, že všichni autoři se o téma zajímají a mají o něm dostatečné znalosti, aby o něm mohli napsat odborný článek. Jak již ale bylo zmíněno, jiné subjektivní vlastnosti nelze v textu zaznamenat kvůli záměrnému potlačení autorské osobnosti.

Typickým způsobem anonymizace autora je použití autorského plurálu (odlišného od skrytého dialogu: např. *de nuestro estudio deducimos [...]*), ačkoli v momentě, kdy se na práci podílelo více výzkumníků, se rozlišení spíše ztrácí.

Jediný singular, který v práci najdeme, se vyskytuje v poznámkách z terénních deníků, které jsou ale anonymizované, a proto ani tak nelze říci, kdo je reálným autorem textu. Protože překlad bez použití rodu zde prakticky nebyl možný, uchýlila jsem se k použití maskulina (i proto, že tři ze čtyř autorů jsou muži).

(1) „*Otra respuesta que denotaba una visión negativa de la cultura propia me la dio un gitano de entre 40 y 45 años que, al comentarle el tema y pedirle permiso para entrevistarle, me dijo: "¿El caló? ¿Y eso, para qué, si nosotros ya estamos civilizados?", negándose a ser entrevistado y dando a entender que esta lengua es algo de gitanos 'antiguos' y 'cerrados'.*“

(1) „*Další odpověď, která odkrývala negativní pojetí vlastní kultury, mi poskytl jiný romský mluvčí (mezi 40 a 45 lety), který, po tom, co jsem mu vysvětlil, o co se jedná, a požádal ho o souhlas k rozhovoru, mi řekl: „Caló? A to jako k čemu, když už jsme kultivováni?“, čímž rozhovor odmítl a naznačil, že tento jazyk je něco vlastní gitanos „zpátečnickým“ a „uzavřeným“.*“

- (2) „*Para solventar este problema **apelo** a la forma en que pronuncian los términos del Caló **mis** familiares al principio de la entrevista. De esta manera al reconocer**me** como gitano se crea una complicidad que cambia por completo el clima de la entrevista.*“
- (2) „*Abych tento problém **překonal**, **uchyluji** se na začátku rozhovoru k výslovnosti termínů z caló tak, jak je vyslovují **moji** příbuzní. Díky tomu **mě** pak začnou považovat za Roma a vytvoří se **mezi námi** souznění, které naprosto změní atmosféru rozhovoru.*“

3.3 Další překladatelské problémy

K většině problémů, na které jsem narazila, jsem se vyjádřila již u relevantních slohotvorných činitelů. V této části bych se proto ráda věnovala rozboru lexikální a syntaktické roviny. Na úrovni lexika popíšu na příkladech překladatelské procesy, které jsem v rámci svého překladu uplatnila. Typologii procesů jsem převzala od J. Pedersena (2005: 3–9). Ten se ve své typologii překladatelských procesů vyjadřuje hlavně k překladu titulků, nicméně se osobně domnívám, že jeho typologie je velmi dobře použitelná i v mojí práci.

Na úrovni syntaxe uvedu hlavní změny, ke kterým v rámci překladu došlo.

3.3.1 Lexikální rovina

J. Pedersen (2005: 3–9) uvádí tyto typy překladatelských procesů:

3.3.1.1 Oficiální ekvivalent

U oficiálních ekvivalentů se nejedná úplně o překlad jazykový, neboť oficiální překlady jsou potvrzené určitou vyšší institucí s autoritou – v podstatě se tento proces shoduje s procesem transkripce (přepis z výchozího jazyka do cílového s různou mírou adaptace).

Tento proces jsem využila např. u překladu toponym (Granada, Almería, Guadix atd.) či institucí (*Španělská královská akademie*). Většina názvů se shoduje s původními španělskými názvy, snad s výjimkou u *Andalucía* (Andalusie) a *Comunidad Valenciana* (Valencijské společenství). U města *Málaga*, která je v českém přepise uznávána jako Málaga i Malaga, jsem se rozhodla pro psaní Málaga.

3.3.1.2 Specifikace

Tento postup jsem často používala u mnohých kulturních aspektů (viz např. 3.1.5.1 Toponyma a administrativní dělení či 3.1.5.3 Vzdělávací systém), kde jsem pracovala převážně s adicí – přidáním informace, která v originálu nebyla.

3.3.1.3 Přímý překlad

Postup přímého překladu jsem zvolila u názvů dvou institucí, které jsou v textu zmíněny. Původní název institucí jsem však zachovala v závorce kurzívou (tudíž v tomto případě by šlo o určitou retenci).

„viz publikace od Nadace Romkého sekretariátu [Fundación Secretariado Gitano] z roku 2008 nebo od Centra sociologických výzkumů [Centro de Investigaciones Sociológicas]“

3.3.1.4 Retence

Retenci, neboli zachování původního znění, jsem uplatňovala ve výčtu romských slov, či speciálních pojmů („Například pojem *ajuntaora*, což je žena, která se specializuje na provozování centrálního rituálu romské svatby“). Ty musely být (většinou) vysvětleny i v originále, a proto vysvětlivka není mým zásahem a nejedná se tak o mou adici.

3.3.1.5 Generalizace

U generalizace se jedná o nahrazení původní reference obecnějším pojmem. V mé práci jsem se ke generalizaci uchýlila například u slova *primos*, kde vzniká problém s tím, že ve španělštině jde o generické maskulinum, které ale v češtině musíme rodově konkretizovat (bratřenci / sestřenice). Vzhledem k tomu, že se v rámci tématu nejedná o důležitou konkretizaci, nejspíše by se dalo použít „bratřenci“, nicméně osobně jsem se radši uchýlila k zobecnění na „příbuzné“.

(1) *„refiriendose a dos **primos** suyos con los que habíamos estado [...]“*

(1) *„odkazoval na dva své **příbuzné**, se kterými jsme mluvili [...]“*

(2) *„Por ejemplo, una pareja, Ramona e Ignacio, de cuarenta y pocos años, que visitaban a unos **primos** en Almería [...]“*

(2) *„Například, pár Ramona a Ignacio, oběma bylo něco přes 40 let, byli zrovna na návštěvě u svých **příbuzných** v Almerii, [...]“*

3.3.1.6 Substituce

V tomto procesu se jedná o nahrazení původní cizí reference domácí referencí. Vzhledem k tomu, že se jedná o odborný text, ve kterém je zachování původního obsahu poměrně důležité, se v mém překladě nevyskytuje.

O kulturní substituci jsem přemýšlela např. v případě *bachiller*, které by teoreticky šlo nahradit českou maturitou. Nakonec jsem se ale rozhodla se v tomto případě uchýlit k retenci původního výrazu s adicí ve formě vysvětlovací poznámky pod čarou.

3.3.1.7 Vynechávka

K vynechávce jsem se uchýlila např. v případě, kdy autoři citovali různá španělská hovorová adjektiva, která použili respondenti při popisu některých slov z dotazníku. Protože všechna měla stejný význam (zlodějský, chmatácký, bídácký, hanebný, ničemný atd.) a jednalo se vysoce kontextově podmíněné použití, rozhodla jsem se jednotlivá slova nezmiňovat a místo toho je zobecnit na „mezi zloději“.

- (1) „*En segundo lugar, varios informantes se quejaron de que el cuestionario estaba adulterado porque contenía palabras que no tenían relación auténtica con el caló, sino que eran expresiones "quinquilleras", "chorizas", "choriceras" o "talegueras", es decir, términos de una jerga marginal, delincencial o carcelaria.*“
- (2) „*Zadruhé, několik respondentů si stěžovalo, že je dotazník zkreslený, protože obsahuje termíny, které reálně nemají s caló nic společného, neboť to jsou výrazy, které se používají mezi zloději.*“

3.3.2 Syntaktická rovina

Jsem si vědoma toho, že v odborném stylu jsou dlouhá, komplexní souvětí poměrně častá, a to hlavně v teutonském stylu. Ve svojí práci jsem se to snažila zohlednit, přesto jsem v několika případech usoudila, že je potřeba větu či souvětí upravit tak, abych ulehčila kognici čtenáře. K tomuto cíli vedly veškeré moje syntaktické úpravy.

3.3.2.1 Transpozice

Transpozice (tedy změna slovního druhu a s ní spojené změny v rámci věty) je jedním z nejčastějších posunů v rámci překladu, ať už se jedná o deverbilizaci či nahrazení gerundia jiným slovesným tvarem. Zde uvádím několik příkladů:

- (1) „*Definir un cuestionario [...]*“ – „*Příprava dotazníku [...]*“
- (2) „*Po sestavení dotazníku [...]*“ – „*Una vez fijado el cuestionario [...]*“
- (3) „*Lo que queda del caló*“ – „*Zbytky caló,*“
- (4) „*Fuimos desarrollando métodos que aumentaban la eficacia, utilizando el propio cuestionario [...]*“ – „*Postupně jsme přicházeli na efektivnější*“

*způsoby, jak zaznamenávat odpovědi – **používali** jsme k tomu samotný arch dotazníku [...]“*

3.3.2.2 *Odlišný slovosled a pozice ve větě*

Odlišný slovosled je samozřejmě dán přirozeností jazyka a pozice větných členů se řídí buď právě přirozeností (jakožto pozice španělského adverbia na okrajích věty oproti pozici uvnitř věty v případě českých adverbí), nebo aktuálním větným členěním.

Jedná se ale také o vložené věty, které často narušují tok čtení a zvyšují komplexitu výpovědi. V některých případech jsem je proto přesunula na konec věty:

(1) *„Estos estudios tienen un carácter primariamente descriptivo, a veces acompañado de anotaciones comparativas y etimológicas, **y -con la excepción de Adiego (2005b), más centrado en cuestiones fonéticas y morfológicas-** suelen consistir en listas de palabras obtenidas de la compilación de las informaciones suministradas por los entrevistados.“*

(1) *„Tato díla jsou především deskriptivního charakteru, v některých případech doprovázena komparativními či etymologickými poznámkami, a většinou spočívají v seznamech slov souhrnně získaných od respondentů (**kromě Adiega (2005b), který se zaměřuje na problematiku fonetiky a morfologie**).“*

(2) *„Como se señala en Adiego (2005b: 60), en el último siglo, las publicaciones sobre documentación del caló español obtenida directamente a través del trabajo de campo con informantes **gitanos -o con payos en estrecho contacto estrecho con ellos-** son muy escasas.“*

(2) *„Jak popisuje Adiego (2005b: 60), v posledním století vyšlo jen málo publikací, které by španělské caló dokumentovaly přímo pomocí terénního výzkumu s gitanos (španělští Romové), **popř. payos (romský termín pro většinové, neromské obyvatelstvo) v úzkém kontaktu s nimi.**“*

3.3.2.3 *Odlišná interpunkce*

Trochu odlišnou záležitostí je pak odlišná interpunkce, která se řídí pravidly jednotlivých jazyků, popř. osobní preferencí pro lepší grafickou přehlednost. V předchozí podkapitole lze v obou příkladech vidět, že jsem větný člen mezi pomlčkami nahradila závorkou.

O problematice uvozovek jsem psala v kapitole 3.1.2.3 Nadnárodnost.

Typickým španělským interpunkčním znaménkem je středník, který v českém psaní téměř vymizel a nedoporučuje se ho používat – kromě odborných textů, kde působí vzdělaně a plní svou funkci oddělení jinak velmi spjatých myšlenek. Měl by však spojovat dva souřadně spojené členy, ne uvozovat výčet. V následujícím příkladě je proto jednou nahrazen dvojtečkou a jednou zachován:

- (1) *„Porque la manera de aplicar la entrevista fue inadecuada en alguna de sus partes; a veces, por ejemplo, los entrevistadores/as ofrecieron demasiado de prisa la respuesta y no sabemos si la persona realmente conocía esa palabra; en algún otro caso, el entrevistado insistía en leer la respuesta del cuestionario antes de contestar a algunos términos, con lo que el proceso se invalidaba.“*
- (1) *„Protože rozhovor nebyl v některých částech veden adekvátně: někdy například výzkumníci či výzkumnice příliš brzy nabídli odpověď, a nebylo tak možné poznat, zda dotyčná osoba skutečně dané slovo znala; v jiných případech dotazovaný požadoval možnost si odpověď v dotazníku přečíst předtím, než na některá slova odpoví, což celý rozhovor zneplatnilo.“*

Pokud se nejednalo o oddělení komplexních jednotek, nahradila jsem středník tečkou či spojkou *a*:

- (1) *„Hay también cuatro personas que se dedican a la venta de productos textiles y ropa en tienda propia o de forma ambulante en los mercadillos semanales; una informante tiene una carnicería. Otros dos, trabajaban de barrenderos; y otro es fontanero.“*
- (1) *„Další čtyři prodávají textilní zboží a oblečení v obchodech či na týdenních trzích ve stáncích. Jedna respondentka vlastní masnu. Dva pracují jako metaři a jeden jako instalatér.“*

U grafického zpracování tabulek jsem se uchýlila k použití pomlčky místo překladu *a* jako „až“:

(1) Výchozí tabulka

Década de nacimiento	Mujeres	Hombres	Total	%	%Acum.
1920 a 1929	1	1	2	2,9	2,9
1930 a 1939	4	2	6	8,8	11,8
1940 a 1949	2	4	6	8,8	20,6
1950 a 1959	6	10	16	23,5	44,1
1960 a 1969	9	9	18	26,5	70,6
1970 a 1979	6	6	12	17,6	88,2
1980 a 1992	3	5	8	11,8	100,0
Total	31	37	68	100,0	

(2) Přeložená tabulka (k rozdílu v prvním řádku viz 3.1.3 Ráz komunikátu, míra připravenosti komunikace, užitá forma komunikátu a kód jazykové komunikace)

Rok narození (desetiletí)	Ženy	Muži	Celkem	%	Kumulativní četnost
1920–1929	1	1	2	3	3
1930–1939	4	2	6	8,8	11,8
1940–1949	2	4	6	8,8	20,6
1950–1959	6	10	16	23,5	44,1
1960–1969	9	9	18	26,5	70,6
1970–1979	6	6	12	17,6	88,2
1980–1992	3	5	8	11,8	100,0
Celkem	31	37	68	100,0	

3.3.2.4 Rozdělování složitých souvětí

Tam, kde mi původní španělská věta přišla až příliš komplikovaná a dlouhá, jsem se výjimečně uchýlila k rozdělení věty.

- (1) „*En esta primera parte de un texto demasiado largo para publicarse entero, presentamos además los resultados generales que conciernen a todos los hablantes, dejando para la segunda parte el modelo de niveles de conocimiento y uso que encontramos en la minoría gitana, así como el análisis de los términos y campos semánticos más utilizados y la descripción de los tres principales ámbitos sociales donde parece aprenderse/transmitirse lo que queda del caló.*“

- (1) „V první části této studie, která je ve své plné délce příliš dlouhá k publikaci, navíc nabízíme i obecné výsledky, které zahrnují všechny respondenty. V druhé části se věnujeme úrovním znalosti, použití u romské menšiny, analýze termínů a nejpoužívanějších sémantických oblastí a popisu tří hlavních sociálních oblastí, ve kterých se dle všeho zbytky caló nadále předávají.“
- (2) „Lo más importante que se expresa en caló es la diferencia cultural, étnica si se quiere, de un grupo que sigue reconociéndose distinto sin que le sea fácil precisar los fundamentos de esa diferencia, que suelen ser más vividos que razonados, más existenciales que sistemáticos, más implícitos en la acción que explícitos en los discursos, normas y concepciones que, además, se están replanteando radicalmente en las últimas décadas.“
- (2) „Caló vyjadřuje především je rozdílnost kultur, rozdílnou etnickou příslušnost dá se říct, skupiny, jež se i nadále vyhraňuje, aniž by dokázala přesně určit, v čem přesně její odlišnost spočívá. Tyto rozdíly se více prožívají a nedají se popsat, plynou z existence a nejsou systematické, jsou implicitně obsažené v činech spíše než explicitně v diskurzech, jedná se o normy a koncepce, které v posledních desetiletích procházejí radikální změnou.“

4 Závěr

Ve své práci jsem snažila o uplatnění praktických i teoretických znalostí za účelem vytvoření funkčně ekvivalentního překladu, který je dostatečně věrný španělskému výchozímu textu, ale zároveň zapadá do nového českého kontextu.

Vzhledem k tomu, že mnou vybraný článek spadá do odborného stylu, považovala jsem za nejhlavnější kritérium faktickou správnost. Je třeba zdůraznit, že mnou vyhotovený překlad nemá předstírat, že původní text vznikl v českém prostředí, neboť podstatou vědecké práce je předávat fakta a údaje nepozměněné, proto kdybych z textu kompletně vymazala španělské reálie, šla bych proti tomuto kritériu.

K vyhotovení překladu jsem využívala všech dostupných zdrojů, zejména internetu, který mi byl během rešerše terminologie i reálií nedocenitelnou pomůckou. Také jsem se procvičila v používání Tradosu, díky kterému jsem se mohla soustředit na obsah každé věty izolovaně (což se sebou ale neslo negativa ve formě nutných úprav, jakmile jsem text viděla zpět v odstavcích). Celkově se domnívám, že šlo o velmi přínosnou zkušenost, a doufám, že v budoucnu budu moci zkušenosti využít při překladu jiných lingvistických textů.

5 Bibliografie

5.1 Literatura

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

KRÁLOVÁ-KULLOVÁ, Jana. *Vybrané problémy španělské stylistiky na pozadí češtiny*. V Praze: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2012. ISBN 978-80-7308-404-2.

KRINKOVÁ, Zuzana. Několik úskalí studia španělského caló. *Časopis romistických studií* [online]. Romano džaniben, 2016, , 7–26 [cit. 4.5.2021]. Dostupné z: <https://www.dzaniben.cz/files/fdcce731886b94e5409a73b2b169b74b.pdf>

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

NEWMARK, Peter. *A textbook of translation*. London: Prentice Hall, 1988. ISBN 978-0139125935.

PEDERSEN, Jan. *How is Culture Rendered in Subtitles?* [online]. 2005. MuTra 2005 – Challenges of Multidimensional Translation: Conference Proceedings [cit. 6.5.2021]. Dostupné z:

https://www.euroconferences.info/proceedings/2005_Proceedings/2005_Pedersen_Jan.pdf

RABADÁN, Rosa. *Equivalencia y traducción: Problemática de la equivalencia translé mica inglés-español*. León: Universidad, 1991. ISBN 84-7719-2545-5.

5.2 Internetové zdroje

Diccionario Abierto de Gitano [online]. [cit. 4.5.2021]. Dostupné z:

<https://www.significadode.org/gitano.htm>

Diccionario de la lengua española [online]. 23. Madrid: Real Academia Española, 2014 [cit. 4.5.2021]. Dostupné z: <https://dle.rae.es/>

DIGIBUG: Repositorio Institucional de la Universidad de Granada [online]. [cit. 4.5.2021]. Dostupné z: <https://digibug.ugr.es>

Gazeta de Antropología [online]. [cit. 3.5.2021]. Dostupné z: <http://www.gazeta-antropologia.es>

Internetová jazyková příručka [online]. Ústav pro jazyk český, Akademie věd České Republiky. [cit. 3.5.2021]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

Jednota tlumočnicků a překladatelů [online]. [cit. 3.5.2021]. Dostupné z:

<https://www.jtpunion.org>

ResearchGate [online]. [cit. 5.5.2021]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2021

[cit. 5.5.2021]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org>

6 Příloha (text originálu)